

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

ŠIUOLAIKINĖS POLITIKOS STUDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

MATAS BALTRUKEVIČIUS

II kurso studentas

**EKONOMINIS BALSAVIMAS VIDURIO IR RYTŲ EUROPOJE 2006-2015:
ATLYGIO IR BAUDIMO MECHANIZMAI**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas doc. dr. M. Jastramskis

Vilnius, 2017

MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIS

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretorės parašas)

Magistro darbo recenzentas:

.....
(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIS APRAŠAS

Baltrukevičius M. Ekonominis balsavimas Vidurio ir Rytų Europoje 2006-2015: atlygio ir baudimo mechanizmai: Šiuolaikinės politikos studijų specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas doc. dr. M. Jastramskis. – V., 2015. – 50 p.

Reikšminiai žodžiai: infliacija, nedarbas, BVP augimas, ekonominis balsavimas, baudimo ir atlygio mechanizmas, atskaitomybė, „hyper-atskaitomybė“.

Šiame darbe nagrinėjamas ekonominis balsavimas Vidurio ir Rytų Europoje 2006-2015 m. Iškeliama hipotezė dėl to, kaip ekonominiai rodikliai lemia balsavimą už valdančiuosius tiriamame regione, išanalizuojami esminiai iki šiol atlikti tyrimai apie ekonominį balsavimą regione. Sukonstruojama 10 pagrindinių modelių, kurie tikrina ekonominių rodiklių įtaką rinkimų rezultatams.

Darbe nustatoma, kurie ekonominiai rodikliai daro įtaką rinkimų rezultatams, aiškinamasi, kodėl rezultatai tik iš dalies atitinka, daugiausiai iš Vakarų demokratijų empirikos išvestas teorijas, aiškinamos rezultatų implikacijos politiniams procesams regione. Aiškinamasi, kodėl tendencijos laiko požiūriu ne itin daug skiriasi nuo pirmųjų demokratinių rinkimų Vidurio ir Rytų Europos regione.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas EKONOMINIS BALSAVIMAS VIDURIO IR RYTŲ EUROPOJE 2006-2015: ATLYGIO IR BAUDIMO MECHANIZMAI yra:

- Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
- Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
- Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Matas Baltrukevičius

Turinys

Įvadas	6
1. Literatūros apžvalga.....	8
2. Teorinis pagrindas.....	14
3. Metodologija	22
4. Duomenų analizė	25
4.1 „Hyper-atskaitomybės“ hipotezė.....	25
4.2 Infliacijos poveikis	27
4.3 Nedarbo poveikis.....	29
4.4 Ekonomikos augimo poveikis	31
4.5 Tiesinės regresijos modelių apibendrinimas	37
4.6 Ekonominio balsavimo hipotezė	38
4.7 Ekonominis balsavimas pagal ideologijas	40
Išvados.....	41
1 priedas. Šalių santrumpos	43
Literatūros sąrašas.....	44
Summary.....	49

Ivadas

Ekonominis balsavimas, kaip rinkimų rezultatų aiškinimo mokykla, dažnai yra siejamas su Anthony S. Downso racionalaus pasirinkimo teorija. Per šį laiką keitėsi daug kas – visų pirma, 1957 m., kai A. S. Downsas išleido savo veikalą „Ekonominė demokratijos teorija“, Jungtinėms Tautoms priklausė kiek daugiau negu aštuonios dešimtys valstybių, ne visose jų vyko laisvi rinkimai.

Tad nekeista, jog daugelis pagrindinių ekonominės mokyklos tezių suformuluotos stebint Vakarų empiriką. Demokratizuojantis pasauliui, atsirado nauji tyrimo laukai, kurių kiekvienas prisideda prie to, kaip dabar suprantame ekonominio balsavimo dėsninumus. Pavyzdžiui, su Lotynų Amerikos tyrimais padidėjo dėmesys infliacijai – šiose šalyse tai buvo didelė problema ekonominių krizių metu ir darė įtaką visų pirma rinkiminiam lakumui, tačiau per tai ir rezultatams¹. Trečiojo pasaulio šalių demokratizacija įnešė didesnę dėmesį ekonomikos augimui.²

Visgi, pamatinės svarbiausios ekonominio balsavimo mokyklos prielaidos nekinta – individai per rinkimus elgiasi racionaliai ir įvertindami šalies ir/ar savo namų ūkio finansinę padėtį, vertindami ir politinių partijų teikiamus pasiūlymus, pasirenka tinkamiausią sprendimą rinkimuose. Individai geba suvokti, kad už ekonominę būklę atsakingi valdantieji ir per rinkimus pritaiko „atlygio ir baudimo“ mechanizmą – sėkmingą ekonominę politiką vykdžiusius apdovanoja, nesėkmingą – nubaudžia.

Ką į šį tyrimų lauką atnešė Lietuva ir kitos panašaus politinio likimo šalys, išsivadavusios iš sovietinių sistemų, sukūrusios savo politines sistemas ir neužtrukusios rinkėjus pakviesti prie balsadėžių? Iš Centrinės ir Vidurio Europos regiono nebuvo tikimasi, kad naujieji demokratinių valstybių piliečiai suvoks ekonominę rinkimų logiką, baus už nesėkmes ir rodys pasitikėjimą tiems, kurie valdo sėkmingai.³ Apskritai, iš pradžių dauguma ekonominio balsavimo tyrimų (Jano Fidrmuco, J. A. Tuckerio) pirmiausiai orientavosi į ekonominės transformacijos logiką ir didelį dėmesį kreipė į tai, ar žmonės po rinkos ekonomikos reformų jautėsi laimėję ar pralaimėję. Tai buvo laikotarpis, kai dominavo į transformaciją orientuota logika, mažiau dėmesio skiriant konkreitiems ekonominiams indikatoriams, bet gilinantį į besikuriančias ekonominio gyvenimo šalyse taisykles. Visgi, pati transformacijos logika vertė išskirti nedarbo faktorių, kurį savo tyrimuose itin pabrėžė Janas Fidrmucas. Iki tol regiono šalys gyveno sąlygomis, kur kiekvienas asmuo privalėjo (kaip SSRS) ar bent

¹ Kenneth M. Roberts ir Erik Wibbels, „Party Systems and Electoral Volatility in Latin America: A Test of Economic, Institutional, and Structural Explanations“. *The American Political Science Review*, 93 (3), 1999, , 575-590.

² Adi Brender ir Allan Drazen, „How Do Budget Deficits and Economic Growth Affect Reelection Prospects? Evidence from a Large Panel of Countries“. *The American Economic Review*, 98 (5), 2008, 2203-2220.

³ Andrew Roberts, „Hyperaccountability: Economic Voting In Central And Eastern Europe“. *Electoral Studies*, 27, 2008, 533-546.

jau norintys turėjo visas sąlygas gauti darbą, tad apie aukštus nedarbo rodiklius nebuvo įmanomi net galvoti teoriškai. Perėjus prie rinkos ekonomikos, dalis įmonių buvo priverstos užsidaryti ir nedarbo rodikliai visose šalyse šovė į viršų.⁴ Tad pradiniam etape moksliniai darbai apie Rytų ir Vidurio Europą ir buvo orientuoti į ekonominės transformacijos logiką arba keleto atvejų tyrimą.

Minėtas Andrew Robertso darbas šiame lauke yra kone revoliucinis. Dar 2002 m. J. A. Tuckeris įspėjo, kad nors jau dešimtmetį tiriamas Rytų ir Vidurio Europos regionas, nesiformuoja aiški mokykla, autoriai per dažnai gilinasi į mikro lygmenį ir stokojama didesnę šalių skaičių apimančių tyrimų, vos 13 iš 101 per dešimtmetį pagrindiniuose žurnaluose pasirodžiusių tyrimų buvo apimantys kelias šalis, kai net 61 buvo vienos šalies vienu konkrečių rinkimų atvejų studijos, o šiame tekste jis kalba ne tik apie ekonominį balsavimą, bet apie rinkiminius tyrimus apskritai. Tad pagrindinis jo siūlymas buvo nustoti klausti, ar ekonomika svarbi šio regiono rinkiminiame kontekste (ką dažnai mėgino įrodyti ar paneigti ankstesni autoriai), o aiškintis, kaip ji konkrečiai veikia regiono rinkimines tendencijas⁵.

Tad A. Robertsas savo tyrime tai ir padarė ir gavo gana netikėtus rezultatus. Nors tikėtasi, kad regiono šalys dar tik mokosi demokratinio gyvenimo ir atskaitomybės taisyklių, tačiau A. Robertsas atrado turbūt dar pavojingesnę reiškinį, negu dar neišmoktas pamokas apie gyvenimą demokratijoje – „hyperatskaitomybę“, kai baudžiamos absoliučiai visos partijos, nepaisant to, ar sėkminga jų ekonominė politika, o geriausiai balsavimo tendencijas paaiškina, kaip ir tikėtasi, nedarbas.⁶

Kodėl „hyperatskaitomybę“ pavojinga, jeigu apskritai mokslininkui dera vertybiškai kalbėti apie savo atradimus? A. Robertsas įspėja, kad pati ekonominio balsavimo logika turėtų skatinti valdančiuosius pasirūpinti savo rinkėjų ekonomine padėtimi ir priimti šaliai naudingus sprendimus. Jeigu valdantieji jaučia, kad rinkėjai bet koku atveju ateinančiuose rinkimuose rinksis kitą alternatyvą, tada vyriausybei nebelieka prasmės stengtis ir ji gali sąmoningai priimti sprendimus, naudingus tik savo ar savo rinkėjų interesams. Atskaitomybės principas turėtų „sukurti“ geresnes vyriausybes, tik tada, jeigu bus realios perrinkimo galimybės. „Hyperatskaitomybę“ veda tik link korupcijos.⁷

Nuo A. Robertso tiriamo laikotarpio prabėgo daugiau dešimtmetis, pažymėtas ir keleriais greito ekonominio augimo metais, vėliau daugelyje šalių – recesija, kai kuriose valstybėse ir tarptautinių skolintųjų įsikišimu į vykdomas ekonomines politikas. Dabar, kai didžioji ekonomikos krizė jau praeityje, daugelyje šalių BVP vėl stiebiasi į viršų. Tad šis dinamiškas laikotarpis itin tinkamas

⁴ Jan Fidrmuc, „Economics of Voting in Post-Communist Countries“. *Electoral studies*, 19, 2000, 199-217.

⁵ Joshua A. Tucker, „The First Decade of Post-Communist Elections And Voting: What Have We Studied, and How Have We Studied It?“. *Annual Review of Political Science*, 5, 2002, 271–304.

⁶ Roberts, 533-546.

⁷ Ten pat.

patikrinti, ar rinkėjai vis dar labiau negu Vakaruose linkę bausti savo valdžią. Kokią įtaką ir kurie rodikliai daro įtaką valdančiųjų perrinkimui ir bus siekiama išsiaiškinti šiame darbe.

Pirmame skyriuje bus apžvelgti svarbiausieji ekonominio balsavimo mokyklos atradimai. Antrajame – iškeltos hipotezės. Trečiajame – pristatyta šio tyrimo metodologija. Ketvirtajame – nagrinėjami sąryšiai tarp ekonominių rodiklių (nedarbo, infliacijos, BVP augimo) ir valdančiųjų perrenkamumo, hipotezės testuojamos.

1. Literatūros apžvalga

Ekonominio balsavimo mokyklos ištakas galima sieti su Anthony Downso racionalaus pasirinkimo politikoje teorija, pagal kurią žmonės yra racionalūs ir geba įvertinti, koks sprendimas padės maksimizuoti naudą. A. Downsas siūlo įsivaizduoti pilietį, kuris sprendžia, už ką atiduoti balsą, mėgindamas nuspėti, kiek jam asmeniškai pajamų atneš vienas ar kitas sprendimas.⁸

Edwardas T. Ruffe viską suformulavo dar paprasčiau – „Nuo ekonomikos vystymosi priklauso rinkimų rezultatai“.⁹

„Ekonominis balsavimas yra laukas, kuriame persipina ekonomika ir politikos mokslai“,¹⁰ taip savo publikacijoje, kuria siekia skaitytojus įvesti į šio balsavimo aiškinimo logiką rašo Michaelis S. Lewisas Beckas ir Martinas Paldamas. Autoriai pabrėžia, kad politologai analizuoja rinkimus, o ekonomistai reguliariai analizuoja rodiklius, retai galvodami apie jų empirinį pritaikymą. Politikos mokslininkams naudinga turėti nepriklausomus kintamuosius, kurie yra kiekybiniai, gerai žinomi ir atsakingai surinkti. Ekonomistai turi savo priešasčių, dėl kurių domisi ekonominiu balsavimu.¹¹

Pamatinė ekonominio balsavimo mokyklos hipotezė – rinkėjai tiki, kad valdžia yra atsakinga už ekonomiką. Rinkėjas stebi ekonomiką, vertina pokyčius ir pagal tai nusprendžia, už ką balsuoti. Dominuojanti ekonominio balsavimo forma yra valdančiųjų apdovanojimas arba baudimas. Atsakomybė už rezultatus priskiriama skirtingai: dvipartinėje sistemoje veiksmų logika gana aiški, koalicinėse vyriausybėse gali būti gerokai sunkiau identifikuojama, ką jau kalbėti apie daugiapartinėje sistemoje kartais susiformuojančias mažumos vyriausybes.¹²

Autoriai išskiria devynis esminius ekonominio balsavimo mokyklos atradimus:

⁸ Anthony Downs, „An Economic Theory of Political Action in a Democracy“. *Journal of Political Economy*, 65 (2), 1957, 135-150.

⁹ Edward R. Tufte, *Political control of the economy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1978, 137.

¹⁰ Michael S. Lewis-Beck ir Martin Paldam, „Economic voting: an introduction“. *Electoral Studies*, 19, 2000, 113-121.

¹¹ Ten pat.

¹² Ten pat.

1. Balsavimo rezultatai ir populiarumo reitingai yra panašūs, bet populiarumas tinkamesnis modeliams.

2. Ekonominiai pokyčiai paaiškina apie trečdalį balsavimo pokyčių.

3. Rinkėjai reaguoja į keletą makroekonominių rodiklių – ypač nedarbo ir infliacijos pokyčius.

4. Rinkėjai yra *trumparegiai*, mato trumpo laikotarpio vaizdą.

5. Rinkėjai reaguoja į praeitį labiau negu į perspektyvas, tačiau skirtumas nėra didelis.

6. Nacionalinis ekonominis balsavimas yra stipresnis negu asmeninis (rinkėjai labiau mąsto apie šalies, o ne asmeninę ekonominę padėtį), nors yra ir svarbių išimčių.

7. Rinkėjai labiau reaguoja į neigiamus pokyčius, negu pastebi teigiamus.

8. Makroekonominės rinkėjų žinios tėra gana menkai iširtos.

9. Nėra tendencijų stabilumo.¹³

M. Lewisas Beckas išskiria 6 pagrindinius ekonominio balsavimo veiksnius:

1. Namų ūkio finansinė situacija.

2. Valstybės ekonominė padėtis.

3. Valstybės poveikis namų ūkio finansams.

4. Vyriausybės poveikis valstybės ekonomikai.

5. Galimas būsimos ar esamos vyriausybės poveikis ekonomikai ateityje.

6. Pyktis dėl vyriausybės ekonominės politikos.¹⁴

Ekonominio balsavimo mokykloje daroma prielaida, jog valdžia yra atsakinga už ekonominės politikos rezultatus. Michaelas S. Lewis-Beckas ir Mary Stegmaier pabrėžia, jog nors dažniausiai staigius ekonominių rodiklių pokyčius lemia tarptautinės ekonomikos tendencijos, tačiau rinkėjai retai pajėgia įvertinti, kas kaltas dėl ekonominių problemų. Be to, nėra aiškaus vieno ekonominio rodiklio, kuris būtų kaip aksioma, lemianti labai skirtingų šalių rezultatus. Matavimų kintamumo jie nelaiko teorijos silpnumo įrodymu, priešingai, tai tik parodo institucinę istoriją.¹⁵

Rezultatų kintamumo problemą Pedro C. Magalhãesas ir Luísas Aguiaras-Conraria sieja su tuo, jog rinkėjams svarbiausias dalykas yra valdančiųjų skaidrumas ir nešališkas sprendimų priėmimas. Jeigu šias savybes galima priskirti valdantiejiems, rinkėjai ignoruos trumpo laikotarpio ekonomines problemas. Šiuo atveju rinkėjai patiki gera Vyriausybės valia ir teisingais tikslais, todėl yra linkę užmerkti akis prieš problemas, vildamiesi, jog jos yra trumpalaikės. Šalyse, kuriose aukštesnis

¹³ Ten pat.

¹⁴ Michael Lewis-Beck „Comparative Economic Voting: Britain, France, Germany, Italy.“ *American Journal of Political Science*, 30(2), 1986, 315 – 346.

¹⁵ Michael S. Lewis-Beck ir Mary Stegmaier, „Economic Determinants of Electoral Outcomes“. *Annual Review of Political Science*, 3, 2000, 183-219.

korupcijos suvokimo indeksas, BVP augimo įtaka rezultatams mažesnė, nors apdovanojimo mechanizmas ir veikia.¹⁶

Visgi, ne visi autoriai sutinka su tuo, jog ekonominio balsavimo lauke itin dažnas tendencijų kintamumas. M. S. Lewisas-Beckas ir Ruth Dassonneville teigia, kad politinis kontekstas ir aiškumas dėl atsakomybės nėra faktoriai, kurie per daug apsunkintų galimybes kalbėti apie bendras, ne tik nacionalines ar regionines ekonominio balsavimo tendencijas. Todėl autoriai skatina imtis daugiau multinacionalinių tyrimų.¹⁷

Būtent dėl to, jog būtų sunku kalbėti apie ekonominio balsavimo mokyklos išvestus „dėsnius“, gali kilti pagunda šią mokyklą atmesti. Tačiau Michaelas S. Lewis-Beckas ir Mary Stegmaier nustatė, kad nėra kito rodiklio, kuris rinkėjams būtų svarbesnis negu ekonomika. Tai yra svarbiau net už partinę identifikaciją, nes ekonominiai rodikliai nuolat kinta, o partinė identifikacija paprastai yra stabili.¹⁸

R. Michaelas Alvarezas, Jonathanas Nagleris ir Jennifer R. Willette nustatė, kad net tais laikotarpiais, kai visuomenėje dominuoja socialinė ar politinė problematika, ekonominės problemos visada daro didelę įtaką rinkimų rezultatams, nors rinkėjai dažnai ir nepajėgia įvertinti, kiek iš tikrųjų nacionalinė valdžia turi galių pagerinti ekonominę padėtį.¹⁹

Negana to, Michaelas B. MacKuenas, Robertas S. Eriksonas ir Jamesas A. Stimsonas nustatė, jog būtent ekonomika dažnai nulemia partinės identifikacijos pokyčius – rinkėjai nusivylę ekonomine politika praranda lojalumą anksčiau nuolat palaikytoms partijoms.²⁰

Negana to, Ruth Dassonneville ir Marcas Hooghe mano, jog ekonominio balsavimo įtaka ateityje tik augs. Nuo 2008 m. Europoje rinkiminis lakumas auga, o ekonominis balsavimas yra sudėtinė šio proceso dalis. Rinkėjai vis mažiau tapatinasi su partijomis ir tampa laisvi racionaliam ekonominiam pasirinkimui. Tam yra visos sąlygos, nes jeigu norima, kad elektoratas būtų atsakingas, jis turi atsiriboti nuo labiau tradicinių balsavimo motyvų, tokių kaip identifikacija.²¹

Visgi, prioritetas ekonominiam balsavimui dar nereikia, jog reikia atmesti kitus aiškinimus. Joshua A. Tuckeris teigia, kad tyrėjai dažnai nepelnytai kaltinami determinizmu. Jis daro skirtį tarp determinizmo ir paaiškinimo, teigdamas, jog mokykla nežvelgia į ekonominį balsavimą kaip į modelį,

¹⁶ Pedro C. Magalhãesas ir Luísas Aguiaras-Conraria, „Procedural Fairness and Economic Voting“. Pranešimas konferencijoje „Permanent Seminar of CEACS“, 2016.

¹⁷ M. S. Lewis-Beck ir Ruth Dassonneville, „Rules, institutions and the economic vote: clarifying clarity of responsibility“. *West European Politics*, 40 (3), 2017, 534-559.

¹⁸ Lewis-Beck ir Stegmaier, 183-219.

¹⁹ R. Michael Alvarez, Jonathan Nagler ir Jennifer R. Willette, „Measuring The Relative Impact of Issues and the Economy in Democratic Elections“. *Electoral Studies*, 19 (2-3) 2000, 237-253.

²⁰ Michael B. MacKuen, Robert S Erikson ir James A. Stimson, „Macropartisanship“. *The American Political Science Review*, 83(4), 1989, 1125-1142.

²¹ Ruth Dassonneville ir Marc Hooghe, „Economic Indicators and Electoral Volatility. Economic Effects on Electoral Volatility in Western Europe, 1950-2013“. *Comparative European Politics*, 2015.

kuris parodo, jog ekonomika nulemia rinkimų nugalėtojus, tačiau ji daro įtaką rezultatams, to paneigti negalėtų joks tyrėjas. Taigi, reiktų nepamiršti, jog egzistuoja ir kiti svarbūs faktoriai. Todėl autorius siūlo ekonominio balsavimo tyrėjams nebijoti derinti mikro ir makro lygmens metodų siekiant gilesnių tyrimų rezultatų.²²

Tenka sutikti su tuo, jog eilinis rinkėjas nebūtinai perpranta šalies ekonomikos veikimo logiką. Michaelas S. Lewis-Beck ir Mary Stegmaier mano, kad nors paprastai yra vienas tam tikrame politiniame kontekste stipriausiai veikiantis ekonominis rodiklis, rinkėjai paprastai žvelgia į bendrą ekonominį vaizdą. Šis vaizdas yra subjektyvus ir kyla tiek iš vidinių išskaičiavimų, tiek iš statistinių ataskaitų duomenų. Įtakos gali turėti net priešrinkiminiai partijos pažadai ekonominėje srityje. Autoriai pabrėžia, jog silpnoji ekonominio balsavimo mokyklos vieta yra tai, jog gana menkai išnagrinėta, kaip rinkėjai suvokia ekonomiką, bei beveik neanalizuota ekonominės nelygybės ir ekonominio nesaugumo įtaka rezultatams.²³

Harvardo universiteto mokslininkai, tyrę Danijos atvejį, nustatė, jog gaunama nauja ekonominė informacija veikia tik gana mažą dalį rinkėjų. Nebūtinai rinkėjai, iš tyrimo vykdytojų gavę informaciją apie nedarbo lygį, šiuos duomenis susiedavo su vyriausybės veikla. Be to, respondentai gana sunkiai skiria patikimą informaciją nuo nepatikimos, o tai suteikia galimybes valdantiešiems manipuluoti informacija.²⁴

Catherine E. De Vries ir Nathalie Giger taip pat atkreipia dėmesį į tai, jog ne kiekvienas rinkėjas turi pakankamai žinių, kad galėtų pasinaudoti baudimo ir atlygio mechanizmu, ne visus rinkėjus pasiekia patikima informacija. Tačiau jos nustatė, kad tais atvejais, kai rinkėjas tam tikrą ekonominę problemą laiko svarbia, informacija apie jos padėtį žmogų pasiekia nepaisant jo turimų žinių apie politiką.²⁵

Be rinkėjų turimų žinių svarbūs ir instituciniai modeliai. Joshua A. Tuckeris atkreipia dėmesį į politinės sistemos įtaką ekonominiam balsavimui. Labiausiai jis bus pastebimas rinkimuose tos valdžios šakos, kurioje sukonzentruotos pagrindinės galios.²⁶

Įtakos turi ir pasirinktas ekonomikos modelis. Alexanderis C. Paccas ir Benjaminas Radcliffas nustatė, kad mažiau reguliuojamose ekonomiose ekonominis balsavimas ryškesnis negu tuose rinkos

²² Tucker, 271–304.

²³ Lewis-Beck ir Stegmaier, 183-219.

²⁴ James E. Alt, David D. Lassen, John Marshall, „Credible Sources And Sophisticated Voters : When Does New Information Induce Economic Voting ?“. *The Journal of Politics*, 78 (2), 2016, 327-342.

²⁵ Catherine E. De Vries ir Nathalie Giger, „Holding Governments Accountable: Individual Heterogeneity In Performance Voting“. *European Journal Of Political Research*, 53 (2), 2014, 345-362.

²⁶ Joshua A. Tucker, *Regional Economic Voting: Russia, Poland, Hungary, Slovakia, and the Czech Republic, 1990-1999*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

modeliuose, kuriuose persikirstymas didesnis. Ypač tai ryšku kalbant apie atlygio mechanizmą – šalyse, kuriose socialinės išlaidos mažesnės, rinkėjai labiau linkę apdovanoti valdančiuosius už gerus ekonomikos rezultatus. Taip pat tyrėjai nustatė, jog šioje šalių grupėje būtent atlygio, o ne baudimo mechanizmas yra ryškus todėl, kad tie, kurie būtų suinteresuoti nubausti, į rinkimus neateina. Tuo tarpu šalyse, kurios yra išvystytos gerovės valstybės, trumpalaikiai ekonominiai rezultatai daro ženkliai mažesnę įtaką valdančiųjų rinkimų rezultatams. Tyrėjai atkreipia dėmesį ir į tai, kad socialinių išlaidų karpymas jau savaime didina tikimybę, jog rinkėjai tokias reformas įvykdžiusius valdančiuosius nubaust. „Apsauginio tinklo“ nebuvimas skatina rinkėjus jautriau reaguoti į einamuosius ekonominius rodiklius.²⁷

B. Radcliffas tyręs JAV Prezidento rinkimus taip pat nustatė, kad rinkėjai labiau linkę atlyginti už gerus ekonominius rezultatus, o ne nubausti už blogus. Tiesa, tyrėjas analizavo pajamų pokyčius, o ne labiau įprastus ekonominio balsavimo teorijai rodiklius.²⁸

Vidurio ir Rytų Europa yra dar gana naujas tyrimų laukas, turintis gana savitą specifiką. Joshua A. Tuckeris atkreipia dėmesį, jog bent jau Vidurio ir Rytų Europos regione ekonominis balsavimas veikia tik makro lygmeniu – jeigu į ekonominį balsavimą žvelgsime iš individo perspektyvos, gerų rezultatų negausime. Visgi, dažnai tai atsiremia į faktą, jog makro lygmenyje mes sunkiai galėtume rasti politinių kintamųjų, tame lauke dominuoja ekonominiai ir demografiniai, o būtent politiniai kintamieji sumažina ekonominių kintamųjų reikšmę analizės modeliuose.²⁹

Alexanderis C. Pacekas pastebi, jog daugeliui Vidurio ir Rytų Europos regiono šalių būdingas menkas rinkėjų aktyvumas neleidžia apčiuopti realios ekonominio balsavimo įtakos, nes nusivylimas ekonomika, nelygybė, nedarbas verčia žmones apolitiškesniais. Tad jis siūlo atkreipti dėmesį į rinkėjų aktyvumą – ekonomiškai silpniesiems regionams būdingas žemesnis aktyvumas ir mažesnis prisirišimas prie pagrindinių partijų, tad ekonomis balsavimas gali turėti didelę įtaką rinkimų rezultatams, tik kiek kitokia išraiška.³⁰

Apskritai, diskusija dėl to, ar nepatenkintieji ekonomika dažniau už kitus nedalyvauja rinkimuose, nėra vienareikšmė. Monika Bartkowska ir Guido Tiemannas (tirdami ES) prieina priešingų

²⁷ Alexander C. Pacek ir Benjamin Radcliff, „Economic voting and the welfare state: A cross – national analysis.“ *The Journal of Politics*, 57 (1), 1995, 44-61.

²⁸ Benjamin Radcliff, „Reward without Punishment: Economic Conditions and the Vote“. *Political Research Quarterly*, 47 (3), 1994, 721-731.

²⁹ Tucker, *The First Decade of Post-Communist Elections And Voting*, 271–304.

³⁰ Alexander C. Pacek, „Macroeconomic Conditions and Electoral Politics in East Central Europe“. *American Journal of Political Science*, 38, (3), 1994, 723–744.

išvadų, jog tie, kurie nėra patenkinti ekonomika, yra labiau suinteresuoti dalyvauti rinkimuose ir balsuoti prieš valdančiuosius.³¹

Itin svarbi ekonominio balsavimo lauko problema yra aiškumas dėl atskaitomybės. Kaip nustatė G. Binghamas Powellas, ir Guy D. Whittenas, kuo labiau vyriausybė turi nepadalintą ir piliečių suvokiamą galią politikos formavimui, tuo labiau žmonės jai kraus ekonominę ir politinę atsakomybę. Ne veltui rinkiminės kovos laikotarpiu politikai dažnai yra linkę išskaidyti atsakomybę (JAV kontekste tuo garsėjo prezidentas Dwightas Eisenhoweris, dėl visko mėgindavęs atsakomybę krauti Kongresui). Tai, kiek partijos viduje yra stipri vidinė opozicija priimamiems sprendimams taip pat lemia rezultatus, nes dėl nepopuliarių sprendimų rinkimų kandidatai gali kaltinti bendrapartiečius. Sistemose, kuriose valdančiųjų partijų nariai gali sudaryti trumpalaikes sąjungas tam tikriems sprendimams su opozicijos atstovais, polinkis bausti valdančiuosius turėtų būti mažesnis. Autoriai išskiria dar kelis svarbius faktorius, tokius kaip įtakingų antrųjų parlamento rūmų, kuriuos kontroliuoja nevyriausybinių jėgų, egzistavimas. Visi šie atvejai mažina ekonominių rodiklių įtaką balsavimo rezultatams.³²

Požiūris į partijų atsakomybę priklauso ir nuo politinio angažavimosi. Jeigu sistemoje yra aišku, ką kaltinti dėl ekonominių problemų, tai palengvina su partijomis menkliau besiiidentifikuojančių asmenų pasirinkimą už ką balsuoti. Visgi tai menkliau veikia žmones, kurie savo identifikuoja su partijomis. Politinės pažiūros (pozicijos ar opozicijos palaikymas) daro įtaką situacijos vertinimui ir ekonominių faktų interpretavimui.³³

Kalbant apie ekonominio balsavimo efektus koalicijoms, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad būtina išskirti premjero partiją, nes ji paprastai laikoma labiausiai atsakinga už rezultatus. Balsai per rinkimus gali persiskirstyti ne tik tarp valdančiųjų ir opozicijos, tačiau ir koalicijos viduje.³⁴

Rinkėjai labiau linkę bausti vienpartinę, negu koalicinę vyriausybę. Panašūs efektai pastebimi ir ten, kur egzistuoja antroji itin reikšminga valdžios šaka – pavyzdžiui 1986-1988 m. Prancūzijoje prezidento postas priklausė socialistams, o parlamento kontrolė ir premjero postas – dešiniams, tad sistema abi valdžios šakas vertė ieškoti sąlyčio taškų. Tarpinis variantas tarp mažumos vyriausybių ir koalicijų yra mažumos vyriausybė, palaikomos kitų politinių jėgų, taip sukurdamos „daugumos

³¹ Monika Bartkowska ir Guido Tiemnan, „The Impact of Economic Perceptions on Voting Behaviour in European Parliamentary Elections“. *Journal of Common Market Studies*, 2014, 1-17.

³²G. Bingham Powell, ir Guy D. Whitten, „A Cross-National Analysis Of Economic Voting: Taking Account Of The Political Context“. *American Journal Of Political Science*, 37(2), 1993, , 391 – 414.

³³Evan Parker-Stephen, „Clarity of responsibility and economic evaluations“. *Electoral studies*, 32, 2013, 506-511.

³⁴Christopher J. Anderson, „Economic voting and political context: a comparative perspective“. *Electoral studies*, 19, 2000, 151-170.

efektą“. Šios vyriausybės baudžiamos mažiau už tas, kurios turi aiškią daugumą, bet labiau negu tikros mažumos vyriausybės.³⁵

Bet kokių atveju, teigiamas koalicijos poveikis valdančiųjų rezultatams yra tai, kad rinkėjams atsiranda alternatyva pereiti prie balsavimo už kitą koalicijos narę. Idealią skalę pagal baudimo intensyvumą būtų nuo labiausiai rinkėjams atsakingų vienpartinių daugumos vyriausybių iki nepalaikomų mažumos vyriausybių. Autorių tiriamais atvejais, mažumos vyriausybės netgi pagerina savo pozicijas per rinkimus. Be to, kylant koalicijos narių skaičiui, baudimo apimtys mažėja (neskaitant prezidentinių sistemų). Viena papildoma partija koalicijoje sumažina praradimus 0,6%.³⁶

Lawrencas LeDucas ir Jonas H. Pammettas pastebi, kad koalicijos efektą dar didina vadinamųjų didžiųjų koalicijų sudarymo tarp pagrindinių priešingų politinio spektro pusių partijų sudarymas arba technokratiškas vyriausybių kūrimas³⁷.

Tyrėjų grupė, analizavusi Vokietijos atvejį pastebėjo, jog koalicija nebūtinai yra apdovanojama už sėkmingą ekonominę politiką, o labiausiai baudžiama yra kanclerio politinė jėga. Už gerus ekonominius rodiklius yra apdovanojama tik premjero partija, be to, mažųjų koalicijos partnerių, o ne opozicijos sąskaita, nesvarbu, kad ekonomikos ar finansų ministro postą tam tikrais atvejais turėjo mažesnieji koalicijos partneriai.³⁸

Panašias idėjas plėtoja ir Michaelas S. Lewisas Beckas. Jo teigimu, koalicijų atveju vyksta ne tik retrospektyvinis balsavimas, tačiau atsižvelgiama ir į tai, link ko gali vesti tolimesnis partijos valdymas. Tai, kad rinkėjas balsavo už kurią nors koalicijos narę ir yra nepatenkintas ekonomine padėtimi dar nereiškia, jog jis nesiryš išbandyti kitos koalicijos narės. Šio autoriaus tyrimas tai pat įrodo, jog kuo daugiau vyriausybėje partijų, tuo silpnesnis ekonominis balsavimas.³⁹

2. Teorinis pagrindas

Michaelis S. Lewisas Beckas skiria 4 ekonominio balsavimo aspektus:

1. Individuali vs valstybės finansų perspektyva.
2. Retrospektyvinis (žvilgsnis į praeities darbus) vs perspektyvinis (ateitis lūkesčiai) požiūris.
3. Racionali vs emocinė reakcija.

³⁵ Bingham Powell ir Whitten 391-414.

³⁶ Ten pat.

³⁷ Lawrence LeDuc ir Jon H. Pammett, „The fate of governing parties in times of economic crisis“. *Electoral studies*, 32, 2013, 494-499.

³⁸ Marc Debus, Mary Stegmaier, Jale Tosun, „Economic Voting under Coalition Governments: Evidence from Germany“. *Political Science Research and Method*, 2 (1), 2014, 49-67.

³⁹ Lewis-Beck, 315 – 346.

4. Mąstymas tik apie ekonominius faktus arba ir apie jų galimas priežastis.⁴⁰

Šiame darbe bus svarbūs pirmasis ir antrasis aspektai. Dėmesys bus skiriamas valstybės finansinei būklei, nes analizuojami makroekonominiai rodikliai – nedarbas, infliacija, ekonominis augimas. Aišku, kad šie rodikliai turi įtakos žmonių asmeninei finansinei padėčiai, tačiau šio darbo kontekste šie sąryšiai nėra relevantiški. Ekonominių rodiklių nagrinėjimas referuoja į retrospektyvinį balsavimą, tačiau Christopherio Andersono tyrimas⁴¹ rodo, kad neatitinkantys teorijos rezultatai gali pagrįsti perspektyvinį ekonominį balsavimą, remiantis tais pačiais makroekonominiais rodikliais, jeigu koreliacijos yra prieštaraujančios teorijai.

Trečiasis aspektas šiame darbe nagrinėjamas nebus, nes nekliamas klausimas, ar žmonės reaguoja į makroekonominius rodiklius racionaliai.

Ketvirtasis aspektas galbūt galės paaiškinti atskirus nukrypstančius nuo bendrųjų tendencijų atvejus, nes yra atlikti keli tyrimai, kuriuose analizuojama tiek ekonominis balsavimas, tiek piliečių ekonominis išprusimas, tiek jų sugebėjimai nustatyti galimas gilumines makroekonominių rodiklių priežastis.

Šio tyrimo laukas yra vienuolika Centrinės ir Rytų Europos šalių, (Bulgarija, Čekija, Estija, Kroatija, Latvija, Lenkija, Lietuva, Rumunija, Slovakija, Slovėnija, Vengrija) priklausančių Europos Sąjungai. Šių šalių istorinės patirtys buvo skirtingos – Baltijos šalys buvo tiesioginė Sovietų Sąjungos dalis, šešios Centrinės ir Pietryčių Europos šalys – SSRS satelitės, dvi Balkanų šalys – buvusios Jugoslavijos respublikos.

Tačiau jas vienija tai, kad paskutiniaisiais XX a. dešimtmečiais visos vienuolika šalių atgavo laisvę arba savarankiškumą, pasuko rinkos ekonomikos keliu ir 2004-2013 m. tapo Europos Sąjungos narėmis.

Būtent ekonominė transformacija darė didelę įtaką šių šalių rinkiminiams procesams. Janas Fidrmucas, tyręs keturias Vidurio Europos šalis nustatė, jog perėjimo iš planinės ekonomikos laikotarpiu balsavimo preferencijos yra glaudžiai susijusios su tuo, kokia yra rinkėjo pozicija perėjimo į rinkos ekonomiką atžvilgiu. Jeigu jis iš reformos išeina kaip nugalėtojas, pilietis palaikys partiją, kuri vykdė rinkos ekonomikos reformas, jeigu ne – palaikys politinę jėgą, kuri tuo metu buvo opozicijoje. Kultūriniai, istoriniai ir sovietinio palikimo klausimai šiuo atveju nebuvo itin reikšmingi, nes esminis faktorius buvo būtent ekonominė transformacija.⁴²

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Christopher J. Anderson, „The dynamics of public support for coalition governments“. *Comparative Political Studies*, 28 (3), 1995, 350-383.

⁴² Jan Fidrmuc, „Political Support for Reforms: Economics of Voting in Transition Countries“. *European Economic Review*, 44 (8), 2000, 1491-1513.

Joshua A. Tuckeris teigia, kad naujose regiono demokratijose greitai įsigalėjo ekonominio balsavimo logika, tačiau ji kartu paremta ne tik rinkimų rezultatais, bet ir tuo, ar valdančiosios partijos yra buvusios post-komunistinės, ar naujos ir susiformavę jau tik po demokratizacijos protestų. J. A. Tuckerio modeliuose daugiau paaiškina analizė, kurioje įtraukiama ir informacija apie partijų pozicijas komunistinio režimo atžvilgiu.⁴³

Penkiolika Rytų ir Vidurio Europos šalių ištyrusi Margit Tavits taip pat priėjo išvadą, jog ekonominis balsavimas regione labai svarbus būtent dėl didžiulių sisteminių pokyčių perėjus į rinkos ekonomiką. Tiesa, ji pastebi, kad po pirmo dešimtmečio rinkiminio lakumo rodikliai tirtose šalyse kiek nukrenta.⁴⁴

Kitame tyrime J. Fidrmucas pastebi, jog post-komunistinėse šalyse svarbiu faktoriumi ekonominės transformacijos laikotarpiu yra nedarbo lygis. Jis šalyse, kurios perėjo prie rinkos ekonomikos, smarkiai išaugo ir nedarbo augimas koreliuoja su augančia parama kairiesiems, bet ne itin veikia pro-reformistinių partijų reitingus. Tačiau bendrai ekonominės transformacijos periodu tyrėjas nenustatė, jog ekonominiai kintamieji darytų labai didelę įtaką rinkimų rezultatams ir ypač valdančiųjų rezultatams. Žymiai labiau rinkėjai buvo linkę vertinti partijas per tai, kiek jų valdymas atitiko asmeninį požiūrį į reformų reikalingumą ir greitį, o ne konkrečius ekonominius rodiklius, išskyrus, kaip jau minėta, nedarbą, kuris tirtose visuomenėse apskritai buvo naujas reiškinys po dešimtmečių komunistinėje santvarkoje. Parama partijoms ne itin svyravo net joms pereinant iš pozicijos į opoziciją ar atvirkščiai. Tad ekonominiai rodikliai keturiuose J. Fidrmuco tirtose šalyse 1992-1998 m. veikė tik svyruojančių rinkėjų, linkusių keisti savo preferencijas atveju, o dauguma rinkėjų savo preferencijų tarp rinkimų nekeitė. Tačiau tai nereiškia, kad ekonominis faktorius neturėjo reikšmės, priešingai – jo reikšmė buvo didelė, tačiau rinkėjai rinkosi perspektyvinį, o ne retrospektyvinį balsavimą ir palaikė tas politines jėgas, kurių siūloma politika labiausiai atitiko jų asmeninę padėtį įvykdžius į rinkos ekonomiką orientuotas reformas⁴⁵.

Šiame darbe tiriamas 2006-2015 m. laikotarpis pasižymi tuo, jog pasaulyje siautė ekonominė krizė. Liisa Tolving pastebi, jog rinkėjai valdančiųjų ekonominę politiką rinkimuose įvertino tada, kai krizė jau praėjo, o ne jos metu. Valdantieji tuomet jau būdavo nubaudžiami už skausmingas taupymo priemones, ypač tuo atveju, jeigu jos nepadėjo pasiekti iškeltų rezultatų. Taip atsitiko dar ir todėl, kad daugelyje šalių pirminiu ekonominės krizės laikotarpiu trūko alternatyvių ekonominių priemonių

⁴³ Tucker, *Regional Economic Voting: Russia, Poland, Hungary, Slovakia, and the Czech Republic*.

⁴⁴ Margit Tavits, „The Development of Stable Party Support: Electoral Dynamics in Post-Communist Europe“. *American Journal of Political Science*, 49 (2), 2005, 283-298.

⁴⁵ Fidrmuc, *Economics of Voting in Post-Communist Countries*, 199-217.

pasiūlymų. Tyrėja atkreipia dėmesį ir į tai, jog kai kuriose šalyse ekonominę politiką diktavo skolintojai, tad ne visais atvejais būtų tikslinga kaltę už rezultatus versti vyriausybėms, tačiau nepanašu, jog rinkėjai dėl to būtų mažiau kritiškai savo valdžiai.⁴⁶

Klausimas, kiek šalys yra atsakingos už savo ekonominę politiką krizės kontekste yra labai aštrus. Martinas Okolikjas ir Stephenas Quinlanas, tyrę Europos parlamento rinkimus pastebi, jog būtent tose šalyse, kurios turėjo tvarkytis pagal tarptautinių skolintųjų rekomendacijas, ekonominis balsavimas buvo ryškiausias. Taip pat autoriai nustatė, jog sunku išvelgti „europinę logiką“ Europos parlamento rinkimuose ir rinkėjų pasirinkimo motyvai per daug nesiskiria nuo nacionalinių rinkimų.⁴⁷

Vertingos išvados priėjo ir Diego Fossati, nustatęs, kad ekonominė balsavimo logika labiausiai būdinga tiems, kurie itin pažeidžiami ekonominių ciklų. Jis nustatė, kad žmonės, kuriems yra didesnė tikimybė prarasti darbą ar sunkiau įsidarbinti, labiau linkę palaikyti valdančiuosius, kai ekonominė padėtis šalyje gerėja.⁴⁸ Tai itin svarbu šiame darbe, nes Rytų ir Vidurio šalyse ekonominės krizės laikotarpiu nedarbas gana smarkiai išaugo.

Dėl nesenos šalių demokratizacijos, ekonominio balsavimo tyrimai vykdomi dar tik keletą dešimtmečių. J. A. Tuckeris dar 2002 m. tekste, skirtame rinkimų tyrimų post-sovietinėse šalyse dešimtmečiui, siūlė daugiau dėmesio skirti ne atskirų šalių atvejų studijoms, o didesnio skaičiaus šalių analizėms. Tyrėjas atkreipė dėmesį, jog dominuojant pavienių rinkimų tyrimams, hipotezės lieka individualiame lygmenyje ir nesiformuoja bendra regiono ekonominio balsavimo tyrimų mokykla, kuri būtų pajėgi išskirti bendras tendencijas. Dominuoja teorijos, paimtos iš politiškai stabilių Vakarų šalių, o kitų regionų specifika nebūtinai tinka aiškinti tam, kas vyksta tokiuose regionuose kaip Rytų ir Vidurio Europa.⁴⁹

Raymondas M. Duchas teigia, jog ekonominį balsavimą post-komunistinėse šalyse riboja informacijos trūkumas ir skepticizmas dėl demokratinių institucijų veikimo. Tyrėjas pastebi, kad rinkėjai nelinkę labiau remti valdančiųjų, net jeigu ir jų ekonominė politika sėkminga, nes žmonės turi didelių lūkesčių dėl ekonominės būklės. Be to, ekonomika labiausiai veikia balsavimą tų, kurie jos padėtimi yra patenkinti. Autorius daro išvadą, jog svarbu, kad piliečiai gautų vis daugiau informacijos

⁴⁶ Liisa Talving, „The electoral consequences of austerity: economic policy voting in Europe in times of crisis“. *West European Politics*, 40 (3), 2017, 560-583.

⁴⁷ Martin Okolikj ir Stephen Quinlan, „Context Matters: Economic Voting in the 2009 and 2014 European Parliament Elections“. *Politics and Governance*, 4 (1), 2016, 145-166.

⁴⁸ Diego Fossati, „Economic vulnerability and economic voting in 14 OECD countries“. *European Journal of Political Research*, 53, 2014, 116-135.

⁴⁹ Tucker, *The First Decade of Post-Communist Elections And Voting*, 271–304.

apie tai, kaip demokratinės institucijos veikia ir per tai galiausiai būtų diegiamas atsakomybės mechanizmas bei atsirastų tikras ekonominis balsavimas.⁵⁰

Visgi, J. Fidurmucas ir R. M. Duchas analizavo ekonominį balsavimą tik keliose Vidurio Europos šalyse ir gana trumpu laikotarpiu. Prie kitokių išvadų nei R.M. Duchas priėjęs Andrew Robertsas tyrė šiek tiek ilgesnį laikotarpį – nuo antrų laisvų demokratinių rinkimų kiekvienoje šalyje iki 2005 metų. Tyrimas apima 34 rinkimus, kurie „Freedom House“ buvo įvertinti kaip laisvi, dešimtyje Centrinės ir Rytų Europos regiono valstybių. Pirmieji laisvi kiekvienos šalies rinkimai į analizę nepakliuvo, nes iki tol praktiškai visose šalyse komunistai gaudavo beveik 100% balsų.⁵¹

Nors autorius tikėjosi, kad naujosiose demokratijose atsakomybės tendencijos bus menkos, tačiau rezultatai buvo priešingi. A. Robertsas regiono tendencijas pavadino „hyperatskaitomybe“ – rinkėjai buvo nusiteikę bausti net tuos, kurių valdymo metu ekonominiai rodikliai gerėjo. Ypač rinkimų rezultatus veidavo nedarbo tendencijos. Kita vertus, ekonominiai rodikliai paaiškina tik baudimo apimčių skirtumus, o ne pačią logiką, kodėl kone absoliučiai visos partijos, esančios valdžioje, yra baudžiamos. Jeigu rinkėjai būtų racionalūs, jie atlygintų tiems, kurių valdymas yra sėkmingas. Autorius šias tendencijas aiškina bendru polinkiu protestuoti ir netolerancija regione vešinėiai korupcijai. Kita vertus, A. Robertsas „hyperatskaitomybės“ nelinkęs aiškinti taip, kaip tą galbūt darytų J. Fidurmacas ar R. Duchas. Jis nemano, kad tai susiję su ekonominiu neišprusimu, greičiau su dideliais lūkesčiais, o nedarbo kilimo baimė siejasi su sovietiniu šimtaprocenčiu dirbančiųjų skaičiumi. Blogiausias „hyperatskaitomybės“ efektas yra tai, jog ši padėtis visiškai nemotyvuoja valdančiųjų siekti sėkmingos ekonominės politikos. Derėtų atkreipti dėmesį į tai, jog tyrimas atliktas jau gerokai platesniame kontekste negu ekonominės transformacijos, tad panašios tendencijos galimai tęsiasi ir pastarąjį dešimtmetį⁵²

Iš viso to kyla hipotezė:

H1 Rinkėjai bus linkę bausti visus valdančiuosius, skirsis tik baudimo apimtyms.

Vienas iš ekonominių kriterijų, analizuojamų šiame darbe yra infliacija. Paprastai infliacija matuojama kaip Vartojimo prekių indekso pokytis. Dėl jo išraiškų būta įvairių išvadų, pavyzdžiui, jog vyriausybė per rinkimus nubaudžiama tik tokiu atveju, jeigu infliacija pasiekia 10% ribą. G. Binghamas Powellas ir Guy D. Whitten atkreipia dėmesį į tai, kad šis rodiklis itin priklauso nuo bendro ekonominio konteksto – vieną dešimtmetį labai prastas rodiklis kitame dešimtmetyje jau gali būti visai

⁵⁰ Raymond S. Duch „A Development Model of Heterogenous Economic Voting in New Democracies“. *American Political Science Review*, 95 (4), 2001, 895-910.

⁵¹ Roberts, 533-546.

⁵² Ten pat.

priimtinas. Taip pat sėkminga kova su infliacija paprastai laikoma labiau dešiniųjų, o ne kairiųjų užduotimi, tad jiems ir keliami didesni lūkesčiai negu kairiesiems. Šių autorių tyrime, tokia prielaida pasitvirtino, kaip ir tai, jog žema infliacija gerina valdančių dešiniųjų pasirodymą.⁵³

Taip pat savita dinamika atsiranda tuomet, kai infliacijos išaugimas yra netikėtas. Ekonomistai visada mėgina prognozuoti infliacijos lygį, todėl tuomet, jeigu jis yra toks, kokio tikimasi, rinkėjų sprendimus tai lemia mažiau. O 1% neplanuotai išaugusi infliacija, paramą valdantiesiems sumažina 1,1%.⁵⁴

Nedarbas taip pat yra vienas iš tradicinių rodiklių, kurie pasitelkiami analizuojant ekonominį balsavimą. Paprastai įtraukiamas absoliutus nedarbo dydis procentais nuo bendros šalies darbo jėgos. Kova su nedarbu įprastai laikoma kairiųjų uždaviniu ir todėl jiems rinkėjai yra reiklesni tais atvejais, kai nedarbas kyla. G. Binghamo Powello ir Guy Whitteno tyrime šios prielaidos pasitvirtino – už nedarbą buvo baudžiami tik valdantys kairieji, o kai kuriais atvejais valdantys dešinieji netgi pagerino savo rezultatus, nepaisant nedarbo augimo. Žemas nedarbas padėdavo kairiesiems būti perrinktiems. Ypač visos šios tendencijos išryškėjo atskyrus politines sistemas, kuriose ekonominės politikos vertinimas gali būti komplikuoatas dėl mažiau aiškiai išreikštos vyriausybės atsakomybės už ekonominę politiką.⁵⁵

Michaelas S. Lewisas Beckas pastebi tai, kad kol nedarbo lygmens svyravimai yra nedideli ir nepasiekia aukštesnių įverčių, tol nedarbo augimo efektas lieka gana menkai pastebimas.⁵⁶

Iš trijų populiariausių kriterijų, ekonominio augimo įtaka kvestionuojama bene dažniausiai. Dažniausiai naudojama šio kriterijaus išraiška yra Bendrojo vidaus produkto pokytis. Savaiame suprantama, kad už augimą vyriausybės turėtų būti apdovanojamas, už recesiją – baudžiamas. Augimo kriterijus yra universalus, nes to rinkėjai tikisi iš visų ideologijų partijų. Kaip ir nedarbo atveju, itin ryškiai skiriasi augimo įtaka tose valstybėse, kuriose atsakomybė už ekonominę politiką yra padalinta – čia ji yra mažesnė.⁵⁷

Adis Brenderis ir Allanas Drazenas iškelia įdomią idėją, jog staigus ekonominis augimas rinkimų metais, piliečiams gali būti įtartinas ir sukelti priešingą efektą, negu valdantieji tikėtusi. Autoriai pabrėžia, kad daugumoje tyrimų ekonominio augimo faktorius nebūna statistiškai reikšmingas, išskyrus JAV atvejį, tačiau iki šiol gana menkai ištirtas ekonominis balsavimas besivystančiose šalyse,

⁵³ G. Bingham Powell, ir Guy D. Whitten, 391 – 414.

⁵⁴ Harvey D. Palmer ir Guy D. Whitten „The Electoral Impact of Unexpected Inflation and Economic Growth“. *British Journal of Political Science*, 29 (4), 1999, 623-639.

⁵⁵ G. Bingham Powell, ir Guy D. Whitten, 391 – 414

⁵⁶ Lewis-Beck, 315 – 346.

⁵⁷ .G. Bingham Powell, ir Guy D. Whitten, 391 – 414.

o tai yra valstybės, kurioms augimas itin svarbus ir reikalingas. Savo tyrime jie nustato, kad ekonominis augimas gerina perrinkimo galimybes, ypač besivystančiose šalyse. Taip pat ekonominis augimas yra svarbesnis naujų demokratijų rinkėjams. Nustatyta, kad išsivysčiusiose šalyse ekonominis augimas rečiau siejamas su vyriausybės veikla, negu besivystančiose.⁵⁸

Scottas Mainwaringas ir Edurne Zoco teigia, jog aukštas ekonominis augimas apskritai neigiamai koreliuoja su rinkiminiu lakumu, tad jeigu ekonomika auga, rinkėjų preferencijos turėtų keistis nedaug.⁵⁹

Kitame tyrime Scottas Mainwaringo tyrėjų grupė nustatė, kad prasti ekonominio augimo rezultatai dažnu atveju atveria kelią būtent naujoms politinėms jėgoms, o ne toms, kurios jau sistemoje yra įsišakniję.⁶⁰

Saros Birch išvados panašios – rinkėjai yra gerokai stabilesni tuomet, kai ekonomika auga.⁶¹

M. S. Lewisas-Beckas ir Ruth Dassonneville nustatė, kad 1% pagreitėjęs ekonomikos augimas valdančiųjų rezultatus pagerina 0,5%.⁶² Skirtingai veikia ir baudymo bei apdovanojimo mechanizmai. Mokslininkai nustatė, kad rinkėjai bausti yra linkę labiau negu apdovanoti. Už vienu procentu susitraukusią ekonomiką rinkėjai baudžia dvigubai stipriau negu apdovanoja už 1 procentu išaugusią.⁶³

Ekonominis augimas gana retai pasitelkiamas kalbant apie atskiras partijų šeimas. Visgi, yra ir atskirų atvejų, kur augimas priskiriamas prie kairiųjų sėkmės priežasčių. Tarkime, Nyderlandus tyrė Ottas H. Swankas ir Robas Eisinga nustatė, kad spartaus ekonominio augimo laiku šalis krypta balsuoti už kairiuosius, iš kurių tikimasi, jog dėl polinkio persikirstyti, augimą pajaus ir eiliniai gyventojai.⁶⁴

Taigi, kadangi šio tyrimo šalys yra naujos demokratijos, todėl jų rinkimų rezultatams ekonominis augimas įtaką daryti turėtų. Be to, tyrimo laikotarpis (2006-2015 metai) buvo paženklinėti ekonominės krizės ir vėliau sekusio atsigavimo, tad daugelyje šalių tiek infliacijos, tiek nedarbo, tiek augimo rodikliai per šį laiką buvo itin dinamiški.

⁵⁸ Brender ir Drazen, 2203-2220.

⁵⁹ Scott Mainwaring ir Edurne Zoco, Political Sequences And The Stabilization Of Interparty Competition. *Party Politics*, 13, 2007, 155–178.

⁶⁰ Scott Mainwaring, Annabella España ir Carlos Gervasoni, „Extra System Electoral Volatility and the Vote Share of Young Parties“. Paper for the annual meeting of the Canadian Political Science Association, May 28, 2009.

⁶¹ Sarah Birch, *Electoral Systems And Political Transformation In Post-Communist Europe*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2003, 129.

⁶² Lewis-Beck ir Dassonneville, 534-559.

⁶³ Michael S. Lewis Beck ir Ruth Dassonneville, „Macroeconomics, Economic Crisis and Electoral Outcomes: A National European Pool“. *Acta Politica*, 49, 2014, 372-394.

⁶⁴ Otto H. Swank ir Rob Eisinga, „Economic outcomes and voting behavior in a multi - party system: An application to the Netherlands.“ *Public Choice*, 101, 1999, 195-213.

Iš to kyla hipotezė:

H2 Nedarbo ir infliacijos augimas su valdančiųjų rezultatais koreliuos neigiamai, ekonominis augimas – teigiamai.

G. Binghamas Powellas ir Guy Whittenas atkreipia dėmesį į tai, jog šalyse, kurias paprastai valdo koalicijos (o tai būdinga tiriamam regionui), dažnai tai, kas patenka į valdžią, nulemia trumpo laikotarpio rinkėjų nuomonių pokyčiai – vadinamoji politinė švytuoklė, kuri vien ekonomine logika nėra paaiškinama.⁶⁵

Vienas reikšmingiausių tyrimų, besiaiškinančių koalicinių vyriausybių baudimo pobūdį, buvo atliktas Christopherio Andersono, kuris pasirinko Danijos ir Nyderlandų atvejus. Jis atkreipia dėmesį į Paldamo ir Schneiderio „stabilumo hipotezę“, kuri teigia, jog nebūtinai rinkėjai iš karto „nuteis“ vyriausybę, kurios valdymo laikotarpiu ekonominė padėtis blogėja, jeigu matys jog ji nevensia atsakomybės ir išlaiko solidumą.⁶⁶ Tai gali būti tikėtina ekonominės krizės akivaizdoje. Be to, koalicinės vyriausybės atveju, klasikinis „atlygio-baudimo“ modelis tampa gerokai labiau niuansuotas. C. Andersonas nagrinėti koalicijoms pasitelkia ir tai, kas būdinga skirtingų politinių ideologijų jėgoms. Rinkėjai gali nuspręsti nubausti būtent tą koalicijos partnerį, iš kurio tikisi, kad jis dėl savo ideologinių pozicijų turėtų sėkmingai spręsti problemą. Partijos koalicijos viduje siekia prisiimti nuopelnus sau, o dėl problemų apkaltinti sąjungininkus. Kai kuriais atvejais baudimo apimtys koalicijos viduje atspindi partijų turimą svorį koalicijoje pagal mandatų skaičių. Beje, C. Andersono tyrimo rezultatai itin netikėti. Pagal jo aiškinimą, kylant nedarbui, auga parama kairiesiems, infliacijai – centrai ir dešiniams, nes rinkėjai tikisi, kad būtent šios politinės jėgos, gavusios didesnę paramą, gali įgyti didesnę politinį svorį vyriausybėje ir spręsti problemas.⁶⁷

Visgi, toks požiūris prieštarauja labiausiai paplitusiam aiškinimui (tiesa, daugiau atsiradusiam iš tų politinių sistemų, kuriose lengviau priskirti atsakomybę partijoms), jog politinės jėgos pagal savo ideologiją turi tam tikrus makroekonominis rodiklius, kurių dinamika labiausiai veikia jų populiarumą, būtent atvirkštine, negu C. Andersono tyrime, kryptimi.

Joshua A. Tuckeris siūlo šiame regione vietoje tradicinės kairės-dešinės takoskyros kreipti dėmesį į tai, ar partijos yra reformuotos post-sovietinio režimo tradicijų tęsėjos ar naujos režimo partijos ir su tuo sieti tiriamus kintamuosius.⁶⁸ Taip savo tyrime darė ir A. Robertsas. Tačiau Robertas Rohrschneideris ir Stephenas Whitefieldas, tyrę sociopolitines skirtis trylikoje Vidurio ir Rytų Europos

⁶⁵ G. Bingham Powell, ir Guy D. Whitten, 391 – 414.

⁶⁶ Martin Paldam ir Friedrich Schneider, „The Macro-Economic Aspects of Government and Opposition Popularity in Denmark 1957-78“. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 118 (2), 1980, 149-170.

⁶⁷ Anderson, *The dynamics of public support for coalition governments*, 350-383.

⁶⁸ Tucker, *Regional Economic Voting: Russia, Poland, Hungary, Slovakia, and the Czech Republic*.

šalių, atkreipia dėmesį į tai, kad jos vis labiau ima panašėti į tokias, kokios struktūroja partines sistemas Vakarų Europoje. Iš šiame tyrime figūruojančių šalių, tik Estijoje, Slovakijoje ir Slovėnijoje požiūris į komunistinę praeitį buvo vienas iš trijų svarbiausių konfliktų partinėje sistemoje, bendrai 13-oje šalių – penktas pagal svarbą iš 10.⁶⁹ Todėl šiame tyrime nutarta remtis tradicine dešinės-kairės skirtimi.

Iš to kyla tezė ir hipotezė:

T1: Kiekvienos partijos, kurią galima priskirti ideologinei šeimai, populiarumas priklausys nuo vieno pagrindinio kriterijaus – dešiniųjų atveju – infliacijos, kairiųjų – nedarbo.

H3: Dešinieji bus baudžiami už infliaciją, kairieji – už nedarbą.

Visgi, ekonominio balsavimo modelis sulaukia ir nemažai kritikos. Christopheris Andersonas išskiria kelis esminius bruožus. Pirmiausiai dėl to, kad jis paremtas atskaitomybės principu, o tai iš rinkėjų reikalauja ne tik gero politinės sistemos veikimo suvokimo, tačiau ir tam tikrų makroekonominių žinių. Galiausiai, viena iš esminių teorijos prielaidų teigia, kad partijos turėtų būti suinteresuotos bendru valstybės ekonominiu gerbūviu, tačiau nebūtinai taip yra iš tikrųjų – jos gali siekti ir gerovės tik partiečių ir jiems artimų asmenų ratui.⁷⁰ Kaip jau minėta, „hyperatskaitomybė“ kuria tokią padėtį, kurioje valdantieji tiesiog neverta rūpintis savo rinkėjais, nes jie vis tiek bus nubausti nepaisant ekonominių rezultatų.⁷¹

3. Metodologija

Tyrimo imtis aprėps vienuolikoje Europos Sąjungos šalių (Bulgarija, Čekija, Estija, Kroatija, Latvija, Lenkija, Lietuva, Rumunija, Slovakija, Slovėnija, Vengrija) 2006-2015 metais vykusius nacionalinių parlamentų rinkimus. Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti tiek ekonominių rodiklių įtaką valdančiųjų koalicijų narių rezultatams, tiek atskirai premjero partijai (nepriklausomai nuo to, ar premjero partija turėjo didžiausią palaikymą rinkimuose⁷²). Iš tyrimo pašalintas Latvijos 2010 m. rinkimų atvejis, kadangi prieš rinkimus net keliais atvejais opozicinės partijos suvienijo jėgas su valdančiaisiais – bendrai dalyvavo „Už Tėvynę ir Laisvę“, priklausę valdantieji ir neparlamentinė

⁶⁹ Robert Rohrschneider ir Stephen Whitefield, „Understanding Cleavages in Party Systems Issue Position and Issue Salience in 13 Post-Communist Democracies“. *Comparative Political Studies*, 42 (2), 2009, 280-313.

⁷⁰ Christopher J. Anderson, „The End of Economic Voting. Contingency Dilemmas and the Limits of Democratic Accountability“. *Annual Review of Political Science*, 10, 2007, 271-296.

⁷¹ Roberts, 533-546.

⁷² Slovėnijos premjerė Alenka Bratušek prieš 2014 m. Slovėnijos parlamento rinkimus paliko ją delegavusią „Pozityvios Slovėnijos“ partiją, tačiau būtent „Pozityvi Slovėnija“ tyrime laikoma premjerine partija, nes šį stausą prarado likus 1,5 mėnesio iki rinkimų.

„Viskas Latvijai“, Naujos eros partija susijungė su dviem neparlamentinėmis jėgomis ir suformavo „Vienybę“, o valdančioji Liaudies partija – su opozicine Latvijos pirmąja partija/Latvijos keliu. Taip pat iš tyrimo pašalintas ir 2008 m. Rumunijos parlamento rinkimų atvejis, kadangi 2004 m. valdantieji Nacionalinė liberalų partija buvo sudariusi rinkiminį aljansą su Demokratų partija, kuri prieš 2008 m. jau buvo opozicinė, todėl neįmanoma pamatuoti, kaip rinkėjai iš tikrųjų įvertino valdančiųjų rezultatus. Keliais atvejais dėl panašių priežasčių nematuotas premjero partijos rezultatas – 2011 ir 2015 m. Kroatijoje, 2014 m. Latvijoje ir 2012 m. Rumunijoje premjero partijos prieš rinkimus susijungė į rinkimines koalicijas su kitomis politinėmis jėgomis. Šiais atvejais fiksuotas tik bendras koalicijos pasirodymas. Tais atvejais, kai dviejų partijų koalicijos buvo sudarytos per rinkimus, kurie šiame tyrime neanalizuojami, o analizuojamuose rinkimuose partijos dalyvavo atskirai ir mažesnioji dalyvaudama viena surinko ne daugiau negu 4% balsų, premjerinės partijos pasirodymo dimensija iš tyrimo nepašalinta ir jai priskirtas visas koalicijos surinktų balsų įvertis prieš tai vykusiuose rinkimuose.

Koalicijos narėmis partijos laikytos ir tuo atveju, jeigu iš jos pasitraukė likus ne daugiau negu pusmečiui iki rinkimų. Tais atvejais, kai prieš parlamento rinkimus dirbdavo laikinosios ar nacionalinės vienybės technokratų vyriausybės, vertintas paskutinis įprastinis ministrų kabinetas. Priklausomybė koalicijai nustatyta pagal tai, ar partija delegavo narius į ministrų kabinetą, tad partijos, kurios, pavyzdžiui, rėmė mažumos vyriausybes, nelaikomos koalicijų dalimi.

Siekiant nustatyti, kaip rinkėjai vertino koalicijų ir premjerinių partijų politiką, buvo apskaičiuotas skirtumas tarp koalicijų ir premjerinių partijų gautų balsų procentais palyginus su prieš tai vykusiais rinkimais.

Rinkimų rezultatai paimti iš Europos rinkimų duomenų bazės.⁷³

Kaip ir minėta teoriniame darbo pagrinde, pasirinkti trys dažniausiai ekonominio balsavimo tyrimuose naudojami kintamieji – infliacija, nedarbas ir ekonominis augimas.

Šiame darbe infliaciją matuoja vienas kintamasis – užfiksuotas metinis infliacijos rodiklis. Taip, kaip ir Andrew Robertso tyrime⁷⁴, tais atvejais, kai rinkimai vyko pirmoje metų pusėje, imama praėjusių metų statistika, antroje metų pusėje – tų metų, kuriais vyko rinkimai, skaičiai. Duomenų šaltinis – Pasaulio banko duomenų bazė.⁷⁵

Nedarbas šiame darbe matuojamas keliais skirtingais kintamaisiais. Pirmasis kintamasis parodo nedarbo lygį rinkimų ketvirtyje. Tai klasikinis nedarbo kintamasis ekonominio balsavimo tyrimuose,

⁷³ European Election Database <http://www.nsd.uib.no/european_election_database/> [Žiūrėta 2017-03-16].

⁷⁴ Roberts, 533-546.

⁷⁵ The World Bank, <<http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>> [Žiūrėta 2017-04-25].

tik skirtingi tyrėjai renkasi skirtingo laikotarpio duomenis. Antrasis matuoja nedarbo lygio pokytį tarp rinkimų. Šis kintamasis pasirinktas, nes ekonominės krizės laikotarpiu nedarbo rodikliai itin šokinėja – didžiausias pokytis yra net 9%. Šių duomenų šaltinis – „Eurostat“ duomenų bazė, pasirinkta dėl šio rodiklio pateikimo detalumo.⁷⁶

Ekonominiam augimui matuoti taip pat pasirinkti du kintamieji. Pirmasis – metinė Bendrojo vidaus produkto (BVP) prieaugio statistika. Kaip ir infliacijos atveju, kai rinkimai vyksta pirmoje metų pusėje, imama praėjusių metų statistika, antroje metų pusėje – rinkimų metų statistika, analogiškai kaip A. Robertso tyrime.⁷⁷ Antrasis kintamasis matuoja vidutinį BVP augimo rodiklį tarp rinkimų. Pirmieji metai šiuo atveju yra metai po praėjusių rinkimų, paskutiniai – naujų rinkimų metai. Šis kintamasis sukonstruotas pagal G. Binghamo Powello ir Guy D. Whitteno tyrimo pavyzdį.⁷⁸ Ekonominio augimo rodikliai paimti iš Pasaulio banko duomenų bazės.⁷⁹

Taigi, iš viso tyrime yra penki skirtingi ekonominiai nepriklausomi kintamieji. Darbe ieškota ryšių tarp penkių ekonominių nepriklausomų kintamųjų ir dviejų minėtų priklausomų (koalicijos pasirodymo ir premjerinės partijos pasirodymo). Ryšiams nustatyti taikytas *Pearson R* koeficientas, kuris gali įgyti teigiamas reikšmes, jeigu ryšys tiesioginis, neigiamas – jeigu atvirkštinis, o jo reikšmė nuo 0 iki 1 parodo ryšio stiprumą. Ryšio stiprumas apibūdinamas pagal Jacobo Coheno pasiūlytą klasifikaciją, kur ryšio stiprumui esant iki 0,09 efekto nėra, nuo 0,1 iki 0,23 silpna koreliacija, 0,24-0,36 vidutinė, nuo 0,37 – stipri.⁸⁰ Kadangi *Pearson R* koeficientas nenurodo priežastinio ryšio, bus pritaikyti tiesinės regresijos modeliai, kurie parodo konkrečią priklausomybės išraišką – kaip kintant nepriklausomam kintamajam, keičiasi priklausomas.

Kitas kintamasis yra kontrolinis dichotominis kintamasis, kuris parodo, ar premjerinė partija yra kairioji, ar dešinioji. Šis kintamasis padės patikrinti, ar regione galioja teoriniame pagrinde aprašyta tendencija, jog kairieji baudžiami už nedarbą, o dešinieji už infliaciją. Partijų šeimos nustatytos pagal priklausomybę Europos partijų šeimoms. Liberalioms partijoms, tokioms kaip Estijos Reformų partija ar „Pozityvi Slovėnija“, jokios vertės nepriskirtos.

Grafikuose naudojamos šalių santrumpos paaiškintos pirmame priede, du skaičiai prie šalies pavadinimo yra rinkimų metų paskutiniai skaitmenys.

⁷⁶ Eurostat, <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>> [Žiūrėta 2017-04-25].

⁷⁷ Andrew Roberts, 533-546.

⁷⁸ G. Bingham Powell, ir Guy D. Whitten, 391 – 414.

⁷⁹ The World Bank, <<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>> [Žiūrėta 2017-04-25]

⁸⁰ Jacob Cohen, *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. Hillsdale N.J.: L. Erlbaum Associates, 1988.

4. Duomenų analizė

Šioje darbo dalyje pateikiami statistinės analizės rezultatai. Kiekviename iš poskyrių nagrinėjama ekonominių rodiklių įtaka rinkimų rezultatams bei tikrinamos kitos hipotezės.

Pagrindiniai rezultatai pateikiami 1 lentelėje. Ryšiai, kurie statistiškai reikšmingi bent jau 0,1 kategorijoje, paryškinti.

	Koalicijos rezultatai (ryšio stiprumas/statistinis reikšmingumas)	Premjerinės partijos rezultatai (ryšio stiprumas/statistinis reikšmingumas)
Infliacija	0,18/0,3415 (silpnas ryšys)	0,19 / 0,348 (silpnas ryšys)
Nedarbas	-0,07 / 0,7155 (nėra efekto)	-0,06 / 0,7772 (nėra efekto)
Nedarbo pokytis	-0,19/ 0,3038 (silpnas ryšys)	-0,34 / 0,0917 (vidutinis ryšys)
Augimas	0,47 / 0,009 (stiprus ryšys)	0,54 / 0,0043 (stiprus ryšys)
Augimo vidurkis	0,36 / 0,0515 (vidutinis ryšys)	0,6 / 0,0012 (stiprus ryšys)

1 lentelė. Ekonominių rodiklių ir rinkimų rezultatų sąveika.

4.1 „Hyper-atskaitomybės“ hipotezė

Šiame darbe buvo iškelta hipotezė:

H1 Rinkėjai bus linkę bausti visus valdančiuosius, skirsis tik baudimo apimtys.

Andrew Robertsas savo tyrime nustatė, kad šio regiono vyriausybės per rinkimus vidutiškai praranda 14,8% (2,2% standartinė paklaida) balsų, kuomet standartiniai buvimo valdžioji kaštai pasaulyje, kaip nustatė Martinas Paldamas apie 2-3%.⁸¹

Šiame tyrime valdantieji vidutiniškai per rinkimus praranda kiek mažiau – 10,6% balsų (standartinė paklaida 1,94%), visgi tai išlieka 3-5 kartus daugiau negu įprastiniai rezultatai. Premjero partijos nuostoliai kiek kuklesni ir vidutiniškai siekia 6,1%.

Iš 30 atvejų vos penkiais valdančioji koalicija savo pasirodymą pagerino. Valdžią apdovanoti labiausiai linkę estai, kurie tiek 2007, tiek 2011 m. skyrė 3-4% daugiau balsų valdantiesiems. 2006 m. 2% balsų savo pasirodymus pagerino Latvijos ir Vengrijos vyriausybės, o rekordą pasiekė Rumunija

⁸¹ Roberts, 533-546.

2012 m., kai kairiųjų ir liberalų koalicija laimėjo beveik 7% daugiau negu prieš ketverius metus. Visgi, kaip bus plačiau analizuojama 4.3 dalyje, šią sėkmę reiktų vertinti rezervuotai, nes tuometinė valdančioji koalicija kartu buvo išdirbusi dar tik beveik metus, o kaltė dėl ekonominės politikos buvo suversta ankstesnėje valdžioje dominavusioms pro–prezidentėms partijoms. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad 2011 m. Estijos atvejis yra vienintelis pagerintas rezultatas, pasiektas didžiosios ekonominės krizės arba jau pokriziniu laikotarpiu, o kitais atvejais valdantieji buvo apdovanoti dar 2006-2007 m., kai regiono šalių ekonomika sparčiai augo – Baltijos šalyse rinkimų metu fiksuotas 9-10% ekonominis augimas, Vengrijoje kiek kuklesnis 4% BVP prieaugis.

Daugiau negu trečdalis vyriausybių rinkimuose prarado 10% ar daugiau balsų. Tokių atvejų yra 12 iš 30. Net keturios vyriausybės prarado daugiau negu 25% balsų. Tai Bulgariją valdžiusi centro-kairės vyriausybė 2009 m., čekų dešinieji 2013 m., o labiausiai savo valdžią regione baudžia slovėnai. 2011 m. šalį valdžiusi centro-kairės koalicija neteko beveik 33% balsų. Tai rekordinis rodiklis, tačiau jis galėjo būti pagerintas jau po trejų metų, kai valdantieji prarado 30% turėtų balsų. Visais keturiais atvejais verta atkreipti dėmesį į tai, jog rinkimai vyko ekonominės krizės pasaulyje sąlygomis. Šalyse rinkimų metais ekonomika arba traukėsi, arba kadencijos metu fiksuotas neigiamas vidutinis prieaugis.

Premjero partijoms kiek dažniau pasisekdavo pagerinti savo pasirodymus. Tai padarė 10 partijų iš 26. Visgi, ryškiai geresnių rezultatų nėra daug. Tik tris kartus premjero partija savo pasirodymą pagerino 5% ar daugiau. Vėl išsiskiria 2007 m. rinkimai Estijoje, kai Reformų partija savo pasirodymą pagerino 10%. Tais pačiais metais Lenkijos „Teisė ir Teisingumas“ gavo 5,1% daugiau, tačiau tai nepadėjo išlikti valdžioje. 5,7% balsų parama išaugo ir Slovėnijos „Kryptis-Socialdemokratija“ (Smer-SD) partijai 2010 m., tačiau kaip ir Lenkijos atveju, po rinkimų buvo suformuota jau kitokia valdančioji koalicija. Visose šiose šalyse rinkimų metu fiksuotas 4-8% BVP augimas rinkimų metais.

9 iš 26 atvejų premjerinės partijos savo pasirodymus pablogindavo daugiau negu 10%. Ryškiausi atvejai yra du. 2014 m. Slovėnijos parlamento rinkimuose „Pozityvi Slovėnija“ prarado 25,5% balsų ir netgi nepateko į šalies parlamentą. Jos kadencijos laikotarpiu fiksuotas neigiamas vidutinis ekonominis augimas. 2010 m. Vengrijos socialistai prarado beveik 24% balsų. Šalyje kadencijos metu 4% išaugo nedarbas, fiksuotas neigiamas BVP augimo rodiklis, o rinkimų metais recesija siekė 6,5%.

Iš 30 rinkimų, tik 12 kartų po rinkimų premjero partija išsaugojo šį postą. Čia stabilumu pirmiausiai išsiskiria Estija, kurią 2005-2016 metais valdė Reformų partija. Stabili padėtis buvo ir Latvijoje, kurią 2009-2016 m. valdė „Vienybė“, o iš trejų tirtų rinkimų taip pat po visų premjero postą

išsaugojo ta pati partija, 2006 m. tai buvo Liaudies partija. Iš trejų tirtų rinkimų Vengrijoje, tik kartą premjero partija po rinkimų šį postą prarado.

Lietuvoje, Bulgarijoje, Slovėnijoje ir Slovakijoje nė karto premjero partija posto po rinkimų neišsaugojo.

Tad hipotezė pasitvirtino – regiono rinkėjai labiau negu įprasta linę bausti valdančiuosius, tendencijos lyginant su laikotarpiu nuo demokratizacijos iki 2005 m., kurį tyrė A. Robertsas, iš esmės nepasikeitė, nors skaičiai ir sumažėjo nuo 14,8% iki 10,6%, tačiau įvertinus standartinės paklaidos ribas, iš esmės padėtis liko stabili.

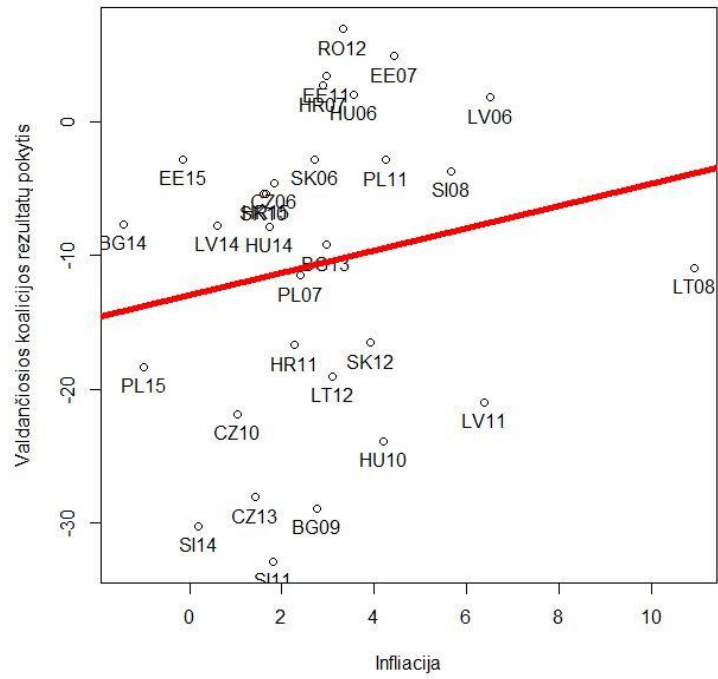
4.2 Infliacijos poveikis

Infliacijos poveikis rinkimų rezultatams tirtose šalyse yra tiesioginis (t.y. augant infliacijai, gerėja valdančiųjų rezultatai), ryšiai silpni (0,18 tiriant koalicijas (1 pav.) ir 0,19 tiriant valdančiąją partiją (2 pav.)). Abiem atvejais ryšys nėra statistiškai reikšmingas. Taigi, antroji hipotezė infliacijos atveju visiškai paneigta, nes ryšys tarp infliacijos ir rinkimų rezultatų yra tiesioginis.

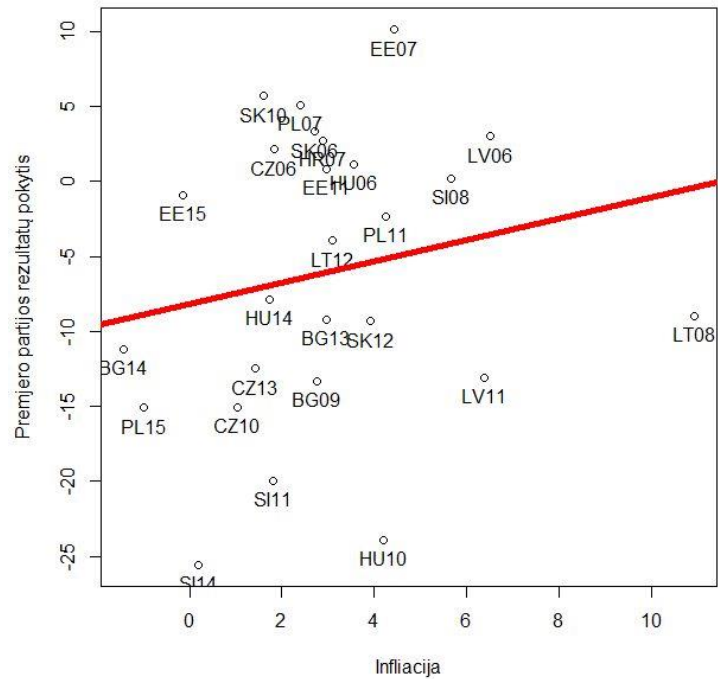
Yra keletas atvejų, kurie itin nukrypsta nuo įprastos teorijos apie infliacijos ir rinkimų rezultatų ryšį. Pirmasis yra Slovėnijos 2014 metų rinkimų atvejis, kuriuose valdančioji koalicija gavo 30% balsų mažiau negu prieš trejus metus, o premjerinė partija „Pozityvi Slovėnija“ (PS) neteko 25,5% balsų ir netgi nepateko į šalies parlamentą. Infliacijos rodiklis buvo labai žemas – vos 0,2%, tačiau Vyriausybę neabejotinai parklupdė ekonominės problemos, nes per trejus metus iki rinkimų vidutinis BVP augimas buvo neigiamas –0,223%. Alenka Krašovec ir Timas Hauhgtonas be ekonominių faktorių dar išskiria ir „Pozityvios Slovėnijos“, turėjusios premjero postą, lyderio Zorano Jankovičiaus korupcijos skandalą.⁸²

Gana ryški yra ir Latvijos 2006 metų Saimos rinkimų išskirtis. Infliacija buvo viena aukščiausių tarp tiriamų atvejų – daugiau negu 6,5%, tačiau tiek koalicija, tiek pagrindinė joje – Liaudies partija savo rezultatus, kad ir nežymiai, tačiau pagerino. Tai galima paaiškinti puikiais kitais ekonominiais rodikliais – kadencijos metu kone dvigubai sumenko nedarbas, ekonomika vidutiniškai augo beveik 10%.

⁸² Alenka Krašovec ir Tim Haughton, „Having won Slovenia’s elections, political newcomer Miro Cerar will have to make tough decisions if he is to bring stability to a new government“, <<http://eprints.lse.ac.uk/71878/1/blogs.lse.ac.uk-Having%20won%20Slovenias%20elections%20political%20newcomer%20Miro%20Cerar%20will%20have%20to%20make%20tough%20decisions%20if%20he%20.pdf>> [Žiūrėta 2017-04-25].

1 pav. Valdančiosios koalicijos rezultatų pokyčio ryšys su infliacija

2 pav. Premjero partijos rezultatų pokyčio ryšys su infliacija

4.3 Nedarbo poveikis

Nedarbo poveikis rinkimų rezultatams tirtose šalyse yra atvirkštinis (t.y. mažėjant nedarbui, gerėja valdančiųjų rezultatai). Iš viso sukurti 4 modeliai. Nedarbas šiame darbe matuotas dviem skirtingais būdais – kaip pokytis tarp dvejų rinkimų ir kaip absoliutus rodiklis tą ketvirtį, kurio metu vyko rinkimai. Kaip ir kitais atvejais, tirta tiek nedarbo poveikis koalicijos rezultatams, tiek ir premjero partijai.

Išnagrinėjus keturis modelius, viename užfiksuotas statistiškai reikšmingas ryšys – tarp premjerinės partijos rezultatų ir nedarbo pokyčio (4 pav.). Šis ryšys yra vidutinio stiprumo (-0,34) ir statistiškai reikšmingas 0,1 kategorijoje. Analogiškame modelyje su koalicijos pasirodymu ryšys tėra silpnas (-0,19) ir statistiškai nereikšmingas (3 pav.), kaip ir abiejuose modeliuose su nedarbu kaip absoliučia kategorija, o ne jo pokyčiu. Remiantis minėtais dviem modeliais, apskritai netgi nebūtų galima kalbėti apie tai, kad nedarbo poveikis rinkimų rezultatams egzistuoja.

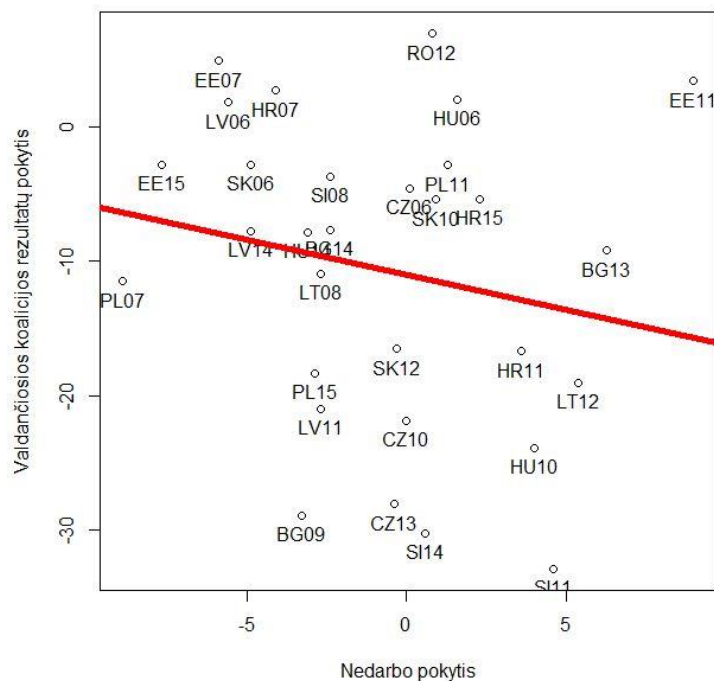
3 ir 4 pavyzdžiuose pateikti grafikai rodo ryšį tarp valdančiųjų rezultatų pokyčio ir nedarbo pokyčio.

Viena iš ryškiausių grafikų išskirčių yra Estijos 2011 metų parlamento rinkimai. Nedarbas, lyginant su 2007 metais išaugo net 9% ir pasiekė 14,5% ribą. Tačiau valdančioji Reformų partija savo rezultatą nežymiai pagerino, o bendras koalicijos balsų priaugis pasiekė 3,4%. Šią išskirtį galima paaiškinti tuo, jog nors 2007-2011 m. Estijos ekonomika traukėsi, tačiau 2010 m. buvo užfiksuotas augimas, tad galima teigti, jog Vyriausybė jau buvo išsprendusi ekonomikos krizę, o rinkėjai tai įvertino. Be to, Raineris Kattelis ir Ringa Raudla atkreipia dėmesį, kad biudžeto pajamos dėl krizės Estijoje nukentėjo gerokai mažiau negu kaimyninėse šalyse, padėtį pagerino ir tai, jog Estija krizės įkarštyje jau buvo rinkiminio ciklo viduryje, kai Lietuvoje ar Latvijoje ekonominę padėtį pablogino valdančiųjų prieškrizinės ekonominės politikos, orientuotos į rinkimus. Tai, kad Estijos finansų padėtis buvo santykinai sveika, įrodo ir tai, kad šaliai buvo leista įsivesti eurą nuo 2011 metų sausio 1 dienos.⁸³

3 pavyzdyje galima atkreipti dėmesį ir į Lenkijos 2007 metų parlamento rinkimų atvejį, kai nors nedarbas sumažėjo beveik 9 procentais, bendras valdančiųjų rezultatas nukrito 11,5 procento. Visgi, padėtį paaiškina 4 pavyzdys, kuriame aiškiai matoma, jog premjerinės partijos rezultatas yra pagerėjęs. Tad rinkėjai nubaudė tik Lenkijos šeimų lygą (LPR) ir „Savigyną“ (SRP), dvi mažąsias koalicijos partneres. Radoslawas Markowskis tai aiškina tuo, jog šios dvi politinės jėgos buvo

⁸³ Rainer Kattel ir Ringa Raudla, „The Baltic Republics and the Crisis of 2008–2011“. *Europe-Asia Studies*, 65(3), 2013, 426-449.

euroskeptiškiausios, o įstojus į bloką 2004 m., narystės populiarumas šalyje augo, rinkėjai įsitikino, kad partijos be reikalo gąsdino šalį narystės žala, todėl jų populiarumas drastiškai smuko⁸⁴. Aleksas Szczerbiakas atkreipia dėmesį ir į SRP lyderio Andrzejaus Lepperio korupcijos skandalą, iš kurio valdančioji „Teisės ir Teisingumo“ partija išėjo kaip nugalėtoja, atsisakydama palikti A. Lepperį ministro poste ir pasipriešinus abiem mažosioms partnerėms, sužlugdydama savo pačios suburtą koaliciją.⁸⁵

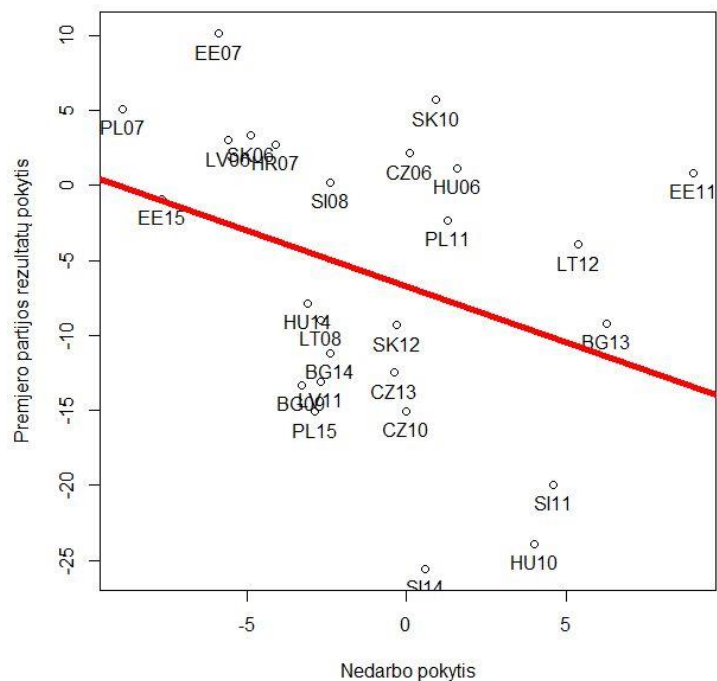

3 pav. Valdančiosios koalicijos rezultatų pokyčio ryšys su nedarbo pokyčiu

Kaip jau minėta, būtent modelyje, kuriame fiksuojamas ryšys tarp nedarbo pokyčio ir premjero partijos rezultatų, užfiksuotas statistiškai reikšmingas ryšys. Tad verta šį modelį panagrinėti atidžiau. (4 pav.).

⁸⁴ Radoslaw Markowski „The 2007 Polish Parliamentary Election: Some Structuring, Still a Lot of Chaos“. *West European Politics*, 31(5), 2008, 1055-1068.

⁸⁵ Aleks Szczerbiak, „The Birth of a Bipolar Party System or a Referendum on a Polarizing Government? The October 2007 Polish Parliamentary Election“. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 24 (3), 2008, 415-443.

4 pav. Premjero partijos rezultatų pokyčio ryšys su nedarbo pokyčiu

Pritaikius tiesinę regresiją paaiškėja, kad tokiu atveju, jeigu nedarbas nekinta, valdančioji partija praranda beveik 7% balsų, o nedarbo pokyčio statistikos pablogėjimas 1% lemia 0,74% prarastų balsų. Regresijos modelis yra statistiškai reikšmingas 0,1% kategorijoje.

4.4 Ekonomikos augimo poveikis

Ekonomikos augimo poveikis rinkimų rezultatams tirtose šalyse yra tiesioginis (t.y. augant ekonomikai, gerėja valdančiųjų rezultatai). Iš viso sukurti keturi modeliai. Augimas darbe matuotas dviem skirtingais būdais, abiem atvejais per BVP procentinį pokytį per metus. Pirmuoju, imamas metinis BVP augimo rodiklis, jeigu rinkimai vyksta pirmoje metų pusėje, tai pagal praėjusių metų statistiką, jeigu antroje – pagal einamųjų. Antruoju, matuotas vidutinis metinis ekonominis augimas, pradedant metais po ankstesnių rinkimų, baigiant einamaisiais rinkimų metais. Kaip ir kitais atvejais, tirtas tiek nedarbo poveikis koalicijos rezultatams, tiek ir premjero partijai.

Visi keturi modeliai yra statistiškai reikšmingi. Stipriausias sąryšis (0,6) užfiksuotas tarp premjero partijos rezultato ir vidutinio ekonominio augimo (8 pav). Jis reikšmingas 0,01 kategorijoje. Stiprūs sąryšiai fiksuoti ir pasitelkus ekonominio augimo rinkimų (ar ankstesniais) metais kintamąjį –

0,47 tiriant koaliciją (5 pav.) ir 0,54 tiriant premjero partiją (6 pav.). Abiem atvejais modeliai statistiškai reikšmingi 0,01 kategorijoje. Tiriant vidutinio metinio augimo ir koalicijos rezultatų ryšį, užfiksuotas vidutinio stiprumo ryšys (0,36), statistiškai reikšmingas 0,1 kategorijoje. (7 pav.).

Nagrinėjant, ekonominio augimo metinę statistiką, ryškiau išsiskiria du atvejai – 2011 metų parlamento rinkimai Latvijoje ir 2010 metų parlamento rinkimai Slovakijoje.

Latvijos atveju, nors ekonomika augo 6%, tačiau koalicija prarado beveik 21% balsų, o valdančioji „Vienybės“ partija – 13%. Visgi, galima atkreipti dėmesį ir į aukštą nedarbo rodiklį, siekusi net 15%, gana aukšta ir infliacija, nors šiuo darbu infliacijos faktorius regione ir atmetamas. Be to, parlamento rinkimai, kurie vyko ir 2010 m., ir 2011 m., skatino valdnačiuosius didinti valstybės išlaidas ir pablogino šalies ekonominę padėtį.⁸⁶ Visgi, šiuo atveju veikiausiai svarbiausias dalykas buvo rinkimų kontekstas. 2011 m. Parlamento rinkimai buvo pirmalaikiai, juos inicijavo tuometinis populiarus prezidentas Valdis Zatleris, teigdamas, kad „oligarchų partijos privatizuoja Latvijos demokratiją“, ypač prezidentas pabrėžė „Vienybės“ partnerių koalicijoje Žaliųjų ir valstiečių sąjungos (ZZS) vaidmenį. Net keli partijos lyderiai buvo įtariami korupcija ir tai partijai sudavė didelį smūgį rinkimuose.⁸⁷ Tad šie rezultatai įrodo, jog prezidento pozicija turėjo didelę įtaką rinkėjams, nes jo poziciją reiktų vertinti ne tik kaip priešišumą vienai partijai, bet tuometiniai valdžiai apskritai.⁸⁸

Slovakijoje 2010 metais BVP smuko daugiau negu 5%, tačiau premjero Roberto Fico vadovaujama „Kryptis – Socialdemokratija“ partija (Smer-SD) savo pasirodymą pagerino daugiau negu 5%. Iš kitų ekonominių rodiklių galima atkreipti dėmesį ir į 14% viršijantį nedarbą arba tai, kad nepaisant didelio metinio ekonomikos nuosmukio, vidutinis kadencijos ekonomikos augimo procentas buvo 4%. Be to, vertinant bendrą koalicijos balsų pokytį, ji prarado 5% – rinkėjai nubaudė mažuosius partnerius – Slovakijos nacionalinę partiją (SNS) ir Liaudies partiją – Judėjimą už demokratinę Slovakiją (L'S-HZDS), pirmoji vos įveikė 4% barjerą, antroji į parlamentą nepateko.

Timas Haughtonas atkreipia dėmesį į tai, kad nors R. Fico sprendimas sudaryti koaliciją su šiomis dviem partijomis buvo vertinamas kontraversiškai dėl jų radikalių pažiūrų, tačiau krentant Vyriausybės populiarumui (visų pirma dėl korupcijos ir ministrų nekompetencijos), būtent mažieji partneriai ir buvo laikomi už tai atsakingais. Be to, kampanijos metu buvo itin aštrus dvišalių santykių su Vengrija klausimas, o R. Fico sugebėjo parodyti, jog jo partija gins savo šalies nacionalinius interesus. Mokslininko nuomone, Smer-SD sėkmė būtent ir buvo pasiekta koalicijos partnerių sąskaita,

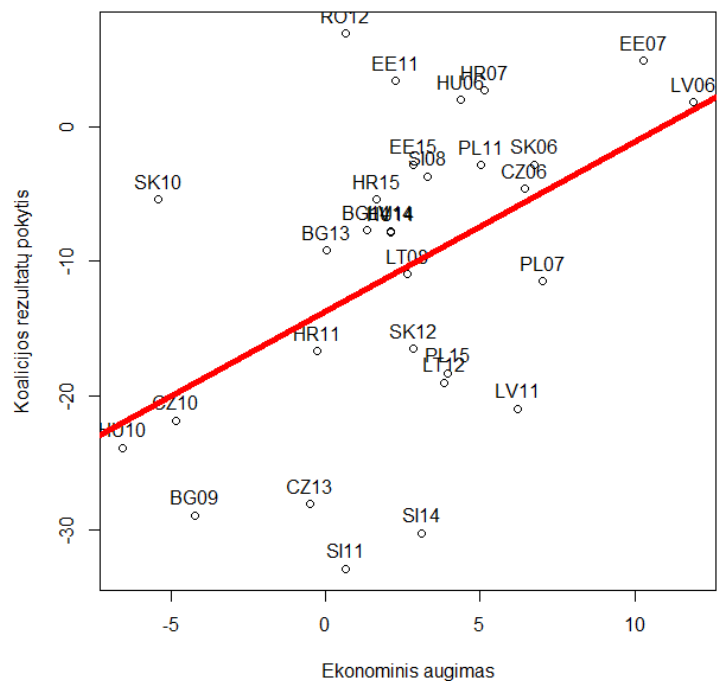
⁸⁶ Kattel ir Raudla, 426-449.

⁸⁷ Daunis Auers, „The curious case of the Latvian Greens“. *Environmental Politics*, 21(3), 2012, 522-527.

⁸⁸ Hanspeter Kriesi, „The Political Consequences of the Financial and Economic Crisis in Europe: Electoral Punishment and Popular Protest“. *Swiss Political Science Review*, 18 (4), 2012, 518-522.

sugebėjus perimti SNS nacionalistinę retoriką ir pasinaudoti tuo, kad L'S-HZDS lyderis nebesugeba patraukti vargingų kaimo gyventojų savo charizma.⁸⁹

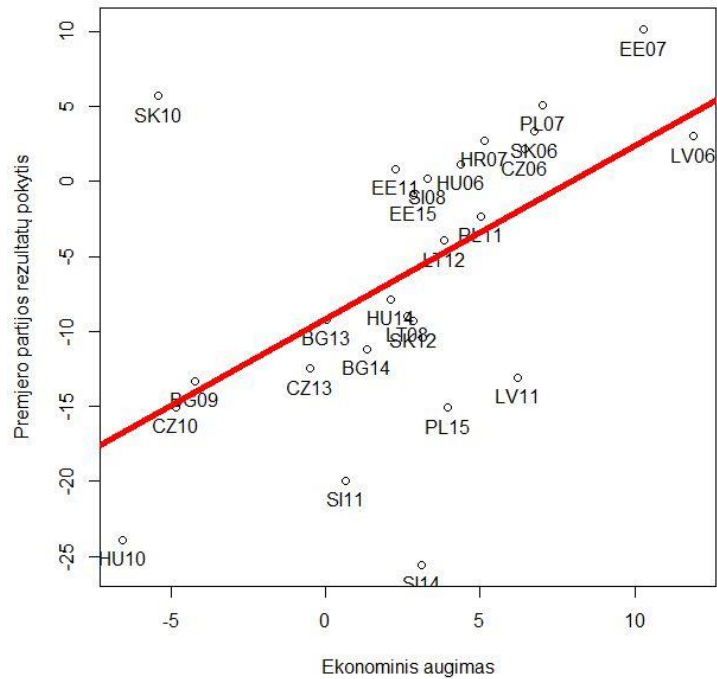
Benas Stanley atkreipia dėmesį į tai, kad populistines partijas parkludė ne ekonomika, o tai, kad jos, tapusios valdančiosios koalicijos dalimi, nebegalėjo kartoti sėkmę anksčiau nešusių populistinių lozungų ir privalėjo pačios prisiimti atsakomybę už šalies raidą. Jos pačios tapo „Bratislavos elito“, prieš kurį kovojo iki tol, dalimi.⁹⁰

5 pav. Valdančiosios koalicijos rezultatų pokyčio ryšys su ekonominiu augimu

⁸⁹ Tim Haughton, Tereza Novotná ir Kevin Deegan-Krause, „The 2010 Czech and Slovak Parliamentary Elections: Red Cards to the ‘Winners’“. *West European Politics*, 34 (2), 2011, 394-402.

⁹⁰ Ben Stanley, „Populism, nationalism, or national populism? An analysis of Slovak voting behaviour at the 2010 parliamentary election“. *Communist and Post-Communist Studies*, 44, 2011, 257-270.

6 pav. Premjero partijos rezultatų pokyčio ryšys su ekonominiu augimu

Atidžiau panagrinėjus regresijos modelius, paaiškėja, kad, kai ekonominis augimas yra nulinis, valdančioji koalicija praranda 13,7% balsų. 1 proc. padidėjęs BVP, valdančiųjų pasirodymą pagerina 1,258% balsų. Modelis statistiškai reikšmingas 0,01% kategorijoje.

Premjero partijos atveju, šis efektas kiek kuklesnis. Nulinis ekonomikos augimas pagal modelį lemtų 9,2% mažiau balsų, o papildomas 1% BVP prieaugis, premjero partijai prideda 1,15% balsų. Modelis statistiškai reikšmingas 0,01% kategorijoje.

7 ir 8 pavyzdžiuose pavaizduotuose modeliuose kaip ekonominio augimo kriterijus imtas vidutinis BVP metinis augimas kadencijos metu. Abiejuose grafikuose išsiskiria 2011 m. Estijos parlamento rinkimų atvejis, kai valdantieji savo pozicijas pagerino, nors vidutiniškai ekonomika smuko 2,5%. Šių rinkimų išskirtis jau yra paaiškinta 4.3 skyriuje. Latvijos 2011 m. Parlamento rinkimų išskirtis taip pat jau paaiškinta – kadangi rinkimai vyko vos po metų, tad augimo vidurkio rodiklis šiuo atveju nesiskiria nuo to, koks naudotas modeliuose, pateiktuose 5 ir 6 pavyzdžiuose. Lenkijos ekonomika 2005-2007 metais augo 6,6%, bet koalicijos rezultatai suprastėjo 11,5%, ši išskirtis jau paaiškinta 4.3 skyriuje.

Išsiskiria 2012 m. Rumunijos parlamento rinkimų atvejis. Čia 2008-2012 m. ekonomika vidutiniškai smuko 1,5%, tačiau valdantieji buvo perrinkti ir gavo beveik 7% daugiau balsų negu prieš

ketverius metus. Tai būtų galima sieti su tuo, jog jie valdžioje išbuvo gana trumpą kadencijos dalį, o 2012 m. BVP jau nežymiai kilo, išliko gana nedidelis, 6,6% siekiantis nedarbas. Ronaldas F. Kingas ir Cosminas Gabrielis Marianas gana margos koalicijos pergalę siejo su prezidento Traiano Basescu nepopuliarumu – rinkėjai baudė jo partiją. Be to, ekonominę darbotvarkę kampanijoje visiškai į antrą planą nubloškė politikų svaidymasis įvairiais kaltinimais. Politolgai pabrėžia, kad tai buvo daugiau balsavimas „prieš“, o ne „už“ ir svarbiausias rinkėjų motyvas buvo nubausti T. Basescu, tame tarpe ir už į recesiją atvedusią jo partijos ekonominę politiką. Partijas koalicijoje vienijo ne idėjos, o priešiškus konkretiam asmeniui ir jos sugebėjo save pateikti kaip pagrindinę alternatyvą⁹¹

Marius Ioanas Tataras atkreipia dėmesį į tų pačių metų pradžioje vykusius protestus prieš tada dar kitokios sudėties vyriausybę, kurie ir lėmė valdžios pasikeitimą. Naujai suformuota vyriausybė laikyta protestuotojų pergale ir rinkėjai apgynė šį laimėjimą per rinkimus vėl valdžią patikėdami kairiųjų ir liberalų aljansui. Protestuotojai šį aljansą laikė savo sąjungininku kovojant prieš prezidentą T. Basescu ir tikėjosi, kad jis įgyvendins jų reikalavimus, išaugo ir rinkėjų aktyvumas. Be to, tyrėjas pastebi, jog buvo svarbi ir ekonominės krizės logika – žmonės norėjo išreikšti savo nepasitenkinimą tuo, kaip ji sprendžiama. Iki protestų šalį valdžiusioje Vyriausybėje didelę įtaką turėjo prezidentas (nors jo santykiai su vyriausybe ir nebuvo visiškai nekonfliktiški), tad būtent „proprezidentinė“ partija liko nubausta.⁹²

Išsiskiria ir 2008 metų Seimo rinkimai Lietuvoje. Ekonomika Seimo kadencijos metu vidutiniškai augo 7%. Geri buvo ir kiti ekonomikos rodikliai – nedarbas sumažėjo iki mažiau negu 8%, išsiskiria tik aukščiausias iš visų tyrimo atvejų infliacijos rodiklis, visgi, kaip įrodyta šiame darbe, infliacija efekto rinkimų rezultatams šiame regione nedaro. Tačiau bendrai koalicija gavo dešimtadaliu balsų mažiau negu prieš ketverius metus, premjero Socialdemokratų partijos praradimai siekia 8%, nors reikėtų įvertinti tai, jog prieš ketverius metus rinkimuose ši politinė jėga dalyvavo kartu su Naująja sąjunga, kuri 2012 m. gavo 3,64% balsų.

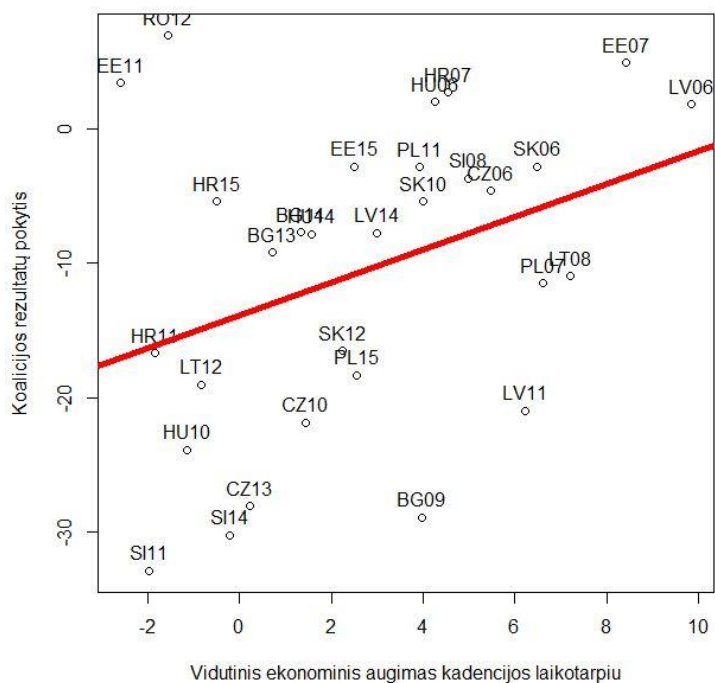
Visgi, Mindaugas Jurkynas pabrėžia, kad aukšta infliacija buvo viena pagrindinių rinkimų kampanijos temų, kaip ir pasaulinė ekonomikos krizė. Iškart po rinkimų naujai suformuota vyriausybė ėmėsi reformų, kurios turėjo padėti kovoti su tuomet dar tik artėjančios ekonominės krizės padariniais.

⁹¹ Ronald F. King, Cosmin Gabriel Marian, „Antagonism and austerity: The December 2012 Romanian parliamentary elections“. *Electoral Studies*, 2013, 1-6.

⁹² Marius Ioan Tatar, „Rediscovering Protest: Reflections on the Development and Consequences of the Early 2012 Romanian Protests“. *Journal of Identity and Migration Studies*, 9 (2), 2015, 62-85.

Tačiau jo nuomone, rinkėjų pasirinkimą lėmė ir tradiciniai centro-periferijos, miesto-kaimo konfliktai bei postsovietinės transformacijos nugalėtojų–pralaimėtojų takoskyra.⁹³

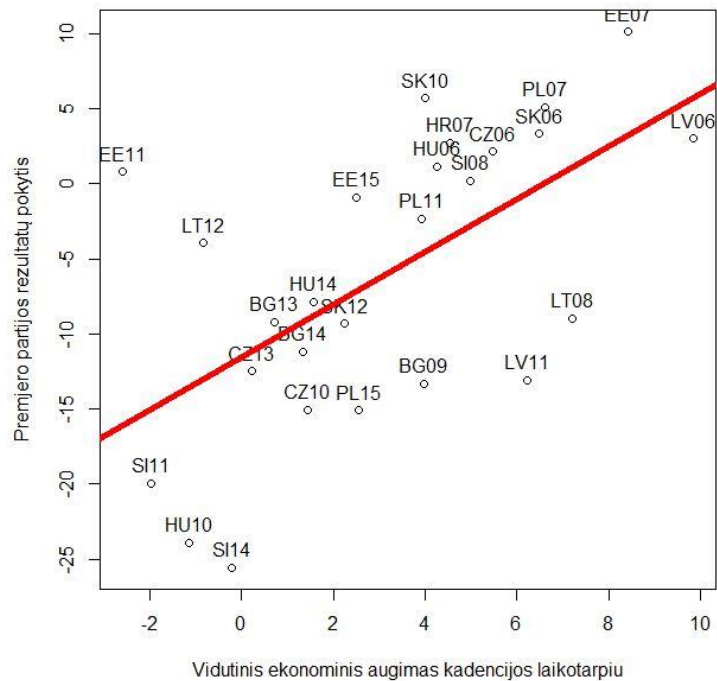
Alvidas Lukošaitis pabrėžia tai, kad socialdemokratai „užsibuvo“ valdžioje, jiems politiškai nebuvo naudingas mažumos vyriausybės, remiamos opozicinių dešinių, projektas, be to nors jau būta recesijos nuojautos, vykdyta netoliaregiška finansų politika.⁹⁴

7 pav. Valdančiosios koalicijos rezultatų pokyčio ryšys su ekonominio augimo vidurkiu per valdančiųjų kadenciją

⁹³ Mindaugas Jurkynas, „The parliamentary election in Lithuania, October 2008“. *Electoral Studies*, 28, 2009, 329-333.

⁹⁴ Alvidas Lukošaitis, „Lietuviškasis parlamentarizmas ir Seimo rinkimų pralaimėtojai“. Kn. *Lietuva po Seimo rinkimų 2008*, Algimantas Jankauskas (sud.). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, 36-52.

8 pav. Premjero partijos rezultatų pokyčio ryšys su ekonominiu augimu vidurkiu per valdančiųjų kadenciją

Kadangi abiejuose modeliuose ryšiai statistiškai reikšmingi, verta pasigilinti į tai, kaip konkrečiai vidutinis ekonomikos augimas veikia rinkimų rezultatus.

Naudojant tiesinę regresiją ir nagrinėjant poveikį koalicijos rezultatams, randama, kad kai vidutinis ekonominis augimas yra nulinis, koalicijos rezultatai turėtų pablogėti beveik 14%. Vienas papildomas vidutinio BVP prieaugio procentas paramą koalicijai padidina 1,23%. Modelis statistiškai reikšmingas 0,05% kategorijoje.

Premjero partijai efektas taip pat ryškus – nulinis vidutinis ekonomikos augimas lemia 11,6% balsų praradimą. Vienu procentu padidėjęs vidutinis ekonomikos augimas premjero partijos rezultatus pagerina 1,76%. Modelis statistiškai reikšmingas 0,1% kategorijoje.

4.5 Tiesinės regresijos modelių apibendrinimas

Pritaikytų statistiškai reikšmingų regresijos modelių apibendrinimas pateiktas antroje lentelėje. *Intercept* parodo, koks yra priklausomo kintamojo dydis, kai nepriklausomo kintamojo reikšmė yra

nulis. B koeficientas parodo, kiek pakinta priklausomas kintamasis, kai nepriklausomas padidėja vienetu. Statistinis reikšmingumas parodo, kokia tikimybė, jog teigdami, kad egzistuoja ryšys tarp priklausomo ir nepriklausomo kintamojo, padarysime klaidą (lentelėje pateikti tik tie modeliai, kurie yra statistiškai reikšmingi pagal įprastas socialiniams mokslams kategorijas). *R sq* parodo, kokią dalį priklausomo kintamojo reikšmių sklaidos paaiškina regresijos modelis.

Modelis	Nedarbo pokyčio ir premjero partijos rezultato pokyčio ryšys (4 pav)	Ekonominio augimo ir valdančiosios koalicijos rezultato pokyčių ryšys (5 pav)	Ekonominio augimo ir premjero partijos rezultato pokyčių ryšys (6 pav)	Vidutinio ekonominio augimo kadencijos metu ir valdančiosios koalicijos rezultato pokyčių ryšys (7 pav)	Vidutinio ekonominio augimo kadencijos metu ir premjero partijos rezultato pokyčių ryšys (8 pav)
Intercept	-6,7469	-13,7342	-9,2023	-13,9096	-11,603
B koeficientas	-0,7412	1,2585	1,1531	1,2251	1,7562
p (statistinis reikšmingumas)	0,09168	0,009049	0,004313	0,0515	0,00123
R sq	0,114	0,2193	0,2928	0,1287	0,3578

2 lentelė. Tiesinės regresijos modelių apibendrinimas

4.6 Ekonominio balsavimo hipotezė

Šiame darbe buvo suformuluota hipotezė:

H2 Nedarbo ir infliacijos augimas su valdančiųjų rezultatais koreliuos neigiamai, ekonominis augimas – teigiamai.

Iš trijų darbe nagrinėtų kintamųjų, visų pirma reikia atmesti infliacijos įtaką rinkimų rezultatams. Analizė parodė, jog tendencijos netgi neatitinka literatūros – infliacijos ir valdančiųjų rezultatų ryšys buvo tiesioginis, o ne atvirkštinis. Tarp infliacijos kintamojo ir vidutinio ekonominio

augimo užfiksuotas stiprus ryšys (0,47), statistiškai reikšmingas 0,01 kategorijoje. Nagrinėjant metinę augimo statistiką ryšys tampa jau vidutinio stiprumo (0,27) ir statistinio reikšmingumo kategorija nebetenkina socialiniams mokslams būdingo patikimumo kriterijaus. Tačiau tai rodo, kad šie kintamieji regione yra susiję.

Torbjorno Beckerio tyrėjų grupė pabrėžia, kad Rytų ir Vidurio Europos regione ekonomikos prieš krizę tiesiog perkaito – augo kreditų pasiūla ir paklausa, krito palūkanų normos, išaugo infliacija. Tad infliacija regione buvo netiesioginis ekonomikos augimo ir perkaitimo padarinys. Ilguoju laikotarpiu ši padėtis smogė šalių konkurencingumui ir privedė prie jų valstybės skolos išaugimo. Ypač infliacija išaugo šalyse, kuriose valiutos kursas buvo fiksuotas, prie to itin daug prisidėjo nekilnojamo turto burbulas.⁹⁵

Carmen M. Reinhart and Kenneth S. Rogofas atkreipia dėmesį į tai, kad augančios rinkos dažnai daug skolinasi iš išorės, o šis skolinimasis augina infliaciją.⁹⁶ Taigi, nors įprastai infliacija laikoma ekonominio augimo trikdžiu tačiau infliacija labiau mažina realų BVP prieaugį. Aukšta infliacija nėra nesuderinama su sparčiu ekonominiu augimu⁹⁷.

Ekonomikoje tai vadinama Phillipso kreive – augant visuminei paklausai, samdoma daugiau darbuotojų, jų paklausa auga, auga atlyginimai, taip prisidėdami prie infliacijos augimo. Borekas Vašičekas, analizavęs keturias Vidurio Europos šalis, prieškriziniu laikotarpiu būtent taip ir aiškina ryšį tarp infliacijos ir ekonomikos augimo regione⁹⁸.

Vienas iš ekonominio balsavimo klasikų, Martinas Paldamas teigia, jog infliacija svarbiu ekonominio balsavimo faktoriumi tampa tada, kai pasiekia aukštesnį lygį – 10% ir daugiau, o šiame regione tirtu laikotarpiu tik vienu atveju iš 30 ši riba buvo viršyta.⁹⁹

Hipotezė, kad nedarbas su rinkimų rezultatais koreliuos neigiamai, pasitvirtino, tačiau šis darbas parodė, jog nedarbo įtaka yra gana ribota. Kai buvo tiriamas nedarbo lygio kintamasis, suformuotas kaip nedarbo rodiklis rinkimų ketvirtį, ryšys tarp jo ir rinkimų rezultatų pokyčio buvo atvirkštinis, kaip ir galima tikėtis pagal teoriją, tačiau buvo toks silpnas, jog apie realų efektą kalbėti būtų klaidinga.

⁹⁵ Torbjorn Bercker et al. „Whither growth in central and eastern Europe? Policy lessons for an integrated Europe“. Bruegel Blueprint Series, 2010, 1-159.

⁹⁶ Carmen M. Reinhart ir Kenneth S. Rogof, „Growth in a Time of Debt“. *The American Economic Review*, 100 (2), 2010, 573-578.

⁹⁷ Robert J. Barro, „Inflation and Economic Growth“. *Anal. of Economics and Finance*, 14 (1), 2013, 85-109.

⁹⁸ Borek Vašiček, „Inflation Dynamics and the New Keynesian Phillips Curve in Four Central European Countries“. *Emerging Markets Finance and Trade*, 47 (5), 2011, 71-100.

⁹⁹ Martin Paldam „How Robust Is the Vote Function? A Study of Seventeen Nations over Four Decades.“ Kn. In *Economics and Politics: The Calculus of Support*, Helmut Norpoth, Michael Lewis-Beck, and Jean-Dominique Lafay. (ed.) Ann Arbor: University of Michigan Press, 1991.

Visgi, paaiškėjo, jog regiono rinkėjų balsavimui įtaką daro ne pats nedarbo lygis, bet jo kitimo tendencijos kadencijos metu. Ir šis uždavinys visų pirma yra dedikuojamas premjero partijai – kalbant apie bendrą koalicijos pasirodymą, ryšys tėra silpnas ir statistiškai nereikšmingas. Tačiau premjero partijos atveju, ryšys yra vidutinio stiprumo ir statistiškai reikšmingas, kaip ir minėta 4.3 skyriuje, vienu procentu sumažėjęs nedarbas, pagerina valdančiųjų pasirodymą 0,74%. Tai rodo, kad net jeigu nedarbas išlieka gana aukštas, bet yra mažėjimo tendencijos, tai rinkėjai už tai apdovanoja premjero partiją.

Nors ekonominis balsavimas iš trijų populiariausių tyrimuose kintamųjų neretai vertinamas atsargiausiai, šis tyrimas parodo, jog būtent jis yra svarbiausias rinkėjams ir hipotezė šiuo klausimu pasitvirtina pilnai. Visais atvejais tarp ekonominio augimo (ir tada, kai skaičiuotas vidutinis augimas kadencijos metu, ir tada, kai skaičiuotas BVP prieaugis rinkimų metais), ryšys yra bent vidutinio stiprumo ir statistiškai reikšmingas, tiek kalbant apie koalicijos pasirodymą, tiek ir apie premjero partiją. OECD šalis tyrė Ruth Dassonville ir Michaelas S. Lewis Beckas nustatė, kad jose vienu procentu išaugusi ekonomika gerina valdančiųjų pasirodymą 0,5%.¹⁰⁰ Tad šis tyrimas parodo, jog tirtose Vidurio ir Rytų Europos šalyse ekonominis augimas yra žymiai svarbesnis kriterijus negu OECD šalyse, nes dvejuose modeliuose, kuriuose kaip ir minėtų autorių tyrime, analizuojamas koalicijos rezultatas, procentu išaugęs BVP paramą valdantiesiems užaugina 1,23-1,26 – tai yra 2,5 karto daugiau negu OECD šalyse. Beje, Adis Brenderis ir Allanas Drazenas, ištyrę 74 šalis 1960-2003 m. laikotarpiu nustatė, kad būtent naujoms demokratijoms ir menkiausiai ekonomiškai išsivysčiusioms šalims BVP augimas daro itin didelę įtaką valdančiųjų šansams būti perrinktais.¹⁰¹

Taigi, infliacija įtakos rezultatams neturi, nedarbo pokyčiai daro įtaką premjero partijos rezultatams, o pats svarbiausias rodiklis regione yra ekonominis augimas.

4.7 Ekonominis balsavimas pagal ideologijas

Šiame darbe buvo suformuluota hipotezė:

H3: Dešinieji bus baudžiami už infliaciją, kairieji – už nedarbą

Kaip jau minėta teorinėje dalyje, ekonominio balsavimo mokykloje vyrauja nuostata, jog nedarbas yra kairiųjų uždavinys, infliacija – dešiniųjų, todėl būtent kairiosios partijos turėtų būti labiausiai baudžiamos už nedarbo išaugimą, dešinėsios už infliaciją. Visgi, dauguma šių teorijų

¹⁰⁰ Lewis-Beck ir Dassonneville, *Rules, institutions and the economic vote*, 534-559.

¹⁰¹ Adi Brender ir Allan Drazen, „How Do Budget Deficits and Economic Growth Affect Reelection Prospects? Evidence from a Large Panel of Countries“. *The American Economic Review*, 2008, 98 (5), 2203-2220.

remiasi pavyzdžiais iš Vakarų šalių, o kaip jau ir šio tyrimo eigoje ne kartą paaiškėjo, tiriamame regione ne visos tendencijos atitinka teoriją.

Tiriant kairiųjų partijų rezultatų pokyčio ryšį su nedarbu, buvo naudojamas kintamasis, kuris buvo statistiškai reikšmingas tiriant bendras regione tendencijas – nedarbo pokytis tarp rinkimų. Siekiant didesnio tikslumo, analizuoti būtent premjerinių partijų rezultatai, nes koalicijos šiame regione dažnai margos. Gauta vidutinio stiprumo koreliacija (-0,27), tačiau ji nėra statistiškai reikšminga.

Tikrinant dešiniųjų partijų rezultatų pokyčių sąryšį su infliacija, analogiškai, kaip ir prieš tai minėtu kairiųjų atveju, tirtas premjero partijos pjūvis. Gautas stiprus (0,4) ryšys, tačiau vėlgi, ryšys nėra statistiškai reikšmingas ($p=0,1525$). Visgi, statistinį reikšmingumą reikia interpretuoti kaip kontinuumą, tad bent jau galima padaryti išvadą, jog hipotezė, siejanti dešiniųjų rinkimų rezultatus su infliacija, turi daugiau pagrindo negu kairiųjų rezultatų siejimas su nedarbo pokyčiais.

Išvados

Jeigu pirmieji 15 laisvės metų Rytų ir Vidurio Europoje ir buvo paženklintas ekonominės transformacijos, tai vėliau sekęs dešimtmetis – greito augimo, krizės ir bent iš dalies – atsigavimo laikotarpis. Visgi, ekonominio balsavimo tendencijos stebėtinai stabilios, nors yra ir keletas pokyčių.

Pirma, „hyperatskaitomybė“ niekur nedingo. Nors A. Robertsas nustatė vidutinį 14,8% prarastų balsų skaičių per rinkimus valdantiejiems, o šiame tyrime apskaičiuotas 10,6% rodiklis, įvertinus standartines paklaidas, realaus pokyčio neįvyko. Tendencija bausti valdančiuosius niekur nedingo. Rinkėjai vis dar yra itin reiklūs savo valdžiai, kai įprastinis valdančiosios koalicijos nuostolis pasaulyje tėra 2-3%.

Antra, nedarbas nebėra pagrindinis indikatorius, parodantis, kaip rinkėjai turėtų reaguoti į valdančiųjų politiką. Jis išlieka svarbus kalbant apie nedarbo pokytį kadencijos metu ir premjero partijos gaunamus balsus, tačiau dabar jau esminis kintamasis yra ekonominis augimas. Be abejo, čia yra svarbus ekonominės krizės kontekstas. Kaip jau minėta teorinėje dalyje, ekonominis augimas itin svarbus naujoms demokratijoms, o krizė jį gerokai pristabdė, todėl nėra stebėtina, kad būtent BVP priaugis net trijuose iš keturių modelių parodė stiprą ir statistiškai reikšmingą ryšį su valdančiųjų rinkimų rezultatais (vienu atveju ryšys buvo vidutinio stiprumo). Tai, kad ekonominės krizės sąlygomis itin svarbus tampa augimas, parodė ir Larry Bartelso tyrimas, kuriame jis netgi nustatė 4% BVP priaugio ribą, nuo kurios politikai gali tikėtis, kad rinkėjai nesumažins paramos jiems. Be to, tyrėjas

išsiaiškino, kad trumpas priešrinkiminis laikotarpis yra svarbesnis negu bendras valdančiųjų darbas visos kadencijos metu¹⁰². Šiame darbe ši 4% taisyklė ne visiškai veikia – iš 9 atvejų, kai ekonomika augo 4% ar daugiau, 5 kartus valdančioji koalicija gavo daugiau, 4 kartus – mažiau balsų, tačiau tai nepaneigia fakto, kad būtent ekonominis augimas yra svarbiausias iš kintamųjų ir atliepia Michaelo S. Lewis–Becko ir Ruth Dassonville išvadą, kad kalbant apie augimą, rinkėjai labiau linkę bausti už recesiją, negu apdovanoti už klestėjimą.¹⁰³

Trečia, regionui ne visiškai tinka tradicinis požiūris, jog dešinieji labiausiai baudžiami už infliaciją, kairieji už nedarbą. Atvejus padalinus pagal premjero partijos ideologiją, statistiškai reikšmingų ryšių užfiksuoti nepavyko, nors infliacijos ir dešiniųjų partijų rezultatų modelis parodė, jog šio ekonominio rodiklio, kaip rezultatus lemiančio faktoriaus regione visiškai atmesti ir negalima.

Taigi, „ydingasis“ A. Robertso ratas – valdantieji nesuinteresuoti sėkmingais ekonominės politikos rezultatais, nes bet kokių atveju bus nubausti, prabėgus beveik dešimtmečiui tebėra aktualus regione. Mokslininkas savo tyrime atkreipė dėmesį ir į Korupcijos suvokimo indeksą. Palyginus 2016-ųjų duomenis su 2008-aisiais, kai pasirodė jo tyrimas, džiaugtis taip pat nėra kuo. Baltijos šalys, Lenkija, Rumunija ir Kroatija savo pozicijas jame pagerino, skirtingai negu Vidurio Europos šalys (išskyrus Lenkiją), Bulgarija ir Slovėnija.¹⁰⁴¹⁰⁵ Tad „hyperatskaitomybę“ vis dar galima laikyti problema.

Ateities tyrimuose ekonominiams balsavimui verta skirti daugiau dėmesio. Rinkiminis lakumas Vakarų Europoje gana sparčiai auga ir ekonominiai faktoriai su tuo yra glaudžiai susiję, o tai rodo, kad rinkėjai vis mažiau prisirišę prie politinių partijų, tad šis aiškinimas ateityje turėtų būti dar svarbesnis¹⁰⁶. Kol kas terminas „hyperatskaitomybė“ yra skirtas Vidurio Europos politiniam gyvenimui, tačiau gali būti, jog jis vis labiau atspindės situaciją Vakarų demokratijose apskritai.

¹⁰² Larry Bartels, „Elections in Hard Times“. *Juncture*, 19 (1) 2012, 44-50.

¹⁰³ Lewis Beck ir Dassonneville, *Macroeconomics, Economic Crisis and Electoral Outcomes: A National European Pool*, 372-394.

¹⁰⁴ Transparency International <http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2008/0/#results> [Žiūrėta 2017-05-09].

¹⁰⁵ Transparency International <http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016> [Žiūrėta 2017-05-09].

¹⁰⁶ Dassonville ir Hooghe .

1 priedas. Šalių santrumpos

BG – Bulgarija

CZ – Čekija

EE – Estija

HR – Kroatija

HU – Vengrija

LT – Lietuva

LV – Latvija

PL – Lenkija

RO – Rumunija

SI – Slovėnija

SK – Slovakija

Literatūros sąrašas

1. Alt, James E., David D. Lassen, John Marshall, „Credible Sources And Sophisticated Voters: When Does New Information Induce Economic Voting ?“. *The Journal of Politics*, 78 (2), 2016.
2. Alvarez, R. Michael, Jonathan Nagler ir Jennifer R. Willette, „Measuring The Relative Impact of Issues and the Economy in Democratic Elections“. *Electoral Studies*, 19 (2-3) 2000.
3. Anderson, Christopher J., „Economic voting and political context: a comparative perspective“. *Electoral Studies*, 19, 2000.
4. Anderson, Christopher J., „The dynamics of public support for coalition governments“. *Comparative Political Studies*, 28 (3), 1995.
5. Anderson, Christopher J., „The End of Economic Voting. Contingency Dilemmas and the Limits of Democratic Accountability“. *Annual Review of Political Science*, 10, 2007.
6. Auers, Daunis, „The curious case of the Latvian Greens“. *Enviromental Politics*, 21(3), 2012.
7. Barro, Robert J., „Inflation and Economic Growth". *Analns of Economics and Finance*, 14 (1), 2013.
8. Bartels, Larry, „Elections in Hard Times“. *Juncture* , 19 (1) 2012.
9. Bartkowska, Monika, ir Guido Tiemnan, „The Impact of Economic Perceptions on Voting Behaviour in European Parliamentary Elections“. *Journal of Common Market Studies*, 2014.
10. Bercker, Torbjorn, et al. „Whither growth in central and eastern Europe? Policy lessons for an integrated Europe“. Bruegel Blueprint Series, 2010.
11. Bingham Powell G, ir Guy D. Whitten, „A Cross-National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context“. *American Journal of Political Science*, 37(2), 1993.
12. Birch, Sarah, *Electoral Systems And Political Transformation In Post-Communist Europe*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2003.
13. Brender, Adi, ir Allan Drazen, „How Do Budget Deficits and Economic Growth Affect Reelection Prospects? Evidence from a Large Panel of Countries“. *The American Economic Review*, 98 (5), 2008.
14. Cohen, Jacob, *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. Hillsdale N.J.: L. Erlbaum Associates, 1988.

15. Dassonnville, Ruth, ir Marc Hooghe, „Economic Indicators and Electoral Volatility. Economic Effects on Electoral Volatility in Western Europe, 1950-2013“. *Comparative European Politics*, 2015.
16. De Vries, Catherine E., ir Nathalie Giger, „Holding Governments Accountable: Individual Heterogeneity In Performance Voting“. *European Journal Of Political Research*, 53 (2), 2014.
17. Debus, Marc, Mary Stegmaier, Jale Tosun, „Economic Voting under Coalition Governments: Evidence from Germany“. *Political Science Research and Method*, 2 (1), 2014.
18. Downs, Anthony, „An Economic Theory of Political Action in a Democracy“. *Journal of Political Economy*, 65 (2), 1957.
19. Duch, Raymond S., „A Development Model of Heterogenous Economic Voting in New Democracies“. *American Political Science Review*, 95 (4), 2001.
20. European Election Database <http://www.nsd.uib.no/european_election_database/>
21. Eurostat, <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>
22. Fidrmuc, Jan, „Economics of Voting in Post-Communist Countries“. *Electoral studies*, 19, 2000.
23. Fidrmuc, Jan, „Political Support for Reforms: Economics of Voting in Transition Countries“. *European Economic Review*, 44 (8), 2000.
24. Fossati, Diego, „Economic vulnerability and economic voting in 14 OECD countries“. *European Journal of Political Research*, 53, 2014.
25. Haughton, Tim, Tereza Novotná ir Kevin Deegan-Krause, „The 2010 Czech and Slovak Parliamentary Elections: Red Cards to the ‘Winners’“. *West European Politics*, 34 (2), 2011.
26. Jurkynas, Mindaugas, „The parliamentary election in Lithuania, October 2008“. *Electoral Studies*, 28, 2009.
27. Kattel, Rainer, ir Ringa Raudla, „The Baltic Republics and the Crisis of 2008–2011“. *Europe-Asia Studies*, 65(3), 2013.
28. King, Ronald F., Cosmin Gabriel Marian, „Antagonism and austerity: The December 2012 Romanian parliamentary elections“. *Electoral Studies*, 2013.
29. Krašovec, Alenka, ir Tim Haughton, „Having won Slovenia’s elections, political newcomer Miro Cerar will have to make tough decisions if he is to bring stability to a new government“, <<http://eprints.lse.ac.uk/71878/1/blogs.lse.ac.uk-Having%20won%20Slovenias%20elections%20political%20newcomer%20Miro%20Cerar%20will%20have%20to%20make%20tough%20decisions%20if%20he%20.pdf>>

30. Kriesi, Hanspeter, „The Political Consequences of the Financial and Economic Crisis in Europe: Electoral Punishment and Popular Protest“. *Swiss Political Science Review*, 18 (4), 2012.
31. LeDuc, Lawrence ir Jon H. Pammett, „The fate of governing parties in times of economic crisis“. *Electoral studies*, 32, 2013.
32. Lewis Beck, Michael S., ir Ruth Dassonneville, „Macroeconomics, Economic Crisis and Electoral Outcomes: A National European Pool“. *Acta Politica*, 49, 2014.
33. Lewis-Beck Michael S., ir Mary Stegmaier, „Economic Determinants of Electoral Outcomes“. *Annual Review of Political Science*, 3, 2000.
34. Lewis-Beck, M. S., ir Ruth Dassonneville, „Rules, institutions and the economic vote: clarifying clarity of responsibility“. *West European Politics*, 40 (3), 2017.
35. Lewis-Beck, Michael S. ir Martin Paldam, „Economic voting: an introduction“. *Electoral Studies*, 19, 2000.
36. Lewis-Beck, Michael, „Comparative Economic Voting: Britain, France, Germany, Italy.“ *American Journal of Political Science*, 1986, 30(2).
37. Lukošaitis, Alvidas, „Lietuviškasis parlamentarizmas ir Seimo rinkimų pralaimėtojai“. Kn. *Lietuva po Seimo rinkimų 2008*, Algimantas Jankauskas (sud.). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.
38. MacKuen, Michael B., Robert S Erikson ir James A. Stimson, „Macropartisanship.“ *The American Political Science Review*, 83(4), 1989.
39. Magalhães, Pedro C., ir Luís Aguiaras-Contraria, „Procedural Fairness and Economic Voting“. Pranešimas konferencijoje „Permanent Seminar of CEACS“, 2016.
40. Mainwaring, Scott, Annabella España ir Carlos Gervasoni, „Extra System Electoral Volatility and the Vote Share of Young Parties“. Paper for the annual meeting of the Canadian Political Science Association, May 28, 2009.
41. Mainwaring, Scott, ir Edurne Zoco, Political Sequences And The Stabilization Of Interparty Competition. *Party Politics*, 13, 2007.
42. Markowski, Radoslaw, „The 2007 Polish Parliamentary Election: Some Structuring, Still a Lot of Chaos“. *West European Politics*, 31(5), 2008.
43. Okolikj, Martin ir Stephen Quinlan, „Context Matters: Economic Voting in the 2009 and 2014 European Parliament Elections“. *Politics and Governance*, 4 (1), 2016.
44. Pacek, Alexander C, „Macroeconomic Conditions and Electoral Politics in East Central Europe“. *American Journal of Political Science*, 38, (3), 1994.

45. Pacek, Alexander C., ir Benjamin Radcliff, „Economic voting and the welfare state: A cross – national analysis.“ *The Journal of Politics*, 57 (1), 1995.
46. Paldam, Martin, „How Robust Is the Vote Function? A Study of Seventeen Nations over Four Decades.“ Kn. In *Economics and Politics: The Calculus of Support*, Helmut Norpoth, Michael Lewis-Beck, and Jean-Dominique Lafay. (ed.) Ann Arbor: University of Michigan Press, 1991.
47. Paldam, Martin, ir Friedrich Schneider, „The Macro-Economic Aspects of Government and Opposition Popularity in Denmark 1957-78“. 118 (2), *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1980.
48. Palmer, Harvey D., ir Guy D. Whitten „The Electoral Impact of Unexpected Inflation and Economic Growth“. *Brittish Journal of Political Science*, 29 (4), 1999.
49. Parker-Stephen, Evan, „Clarity of responsibility and economic evaluations“. *Electoral studies*, 32, 2013.
50. Radcliff, Benjamin, „Reward without Punishment: Economic Conditions and the Vote“. *Political Research Quarterly*, 47 (3), 1994.
51. Reinhart, Carmen M., ir Kenneth S. Rogof, „Growth in a Time of Debt". *The American Economic Review*, 100 (2), 2010.
52. Roberts, Andrew, „Hyperaccountability: economic voting in central and Eastern Europe“. *Electoral studies*, 27, 2008.
53. Roberts, Kenneth M., ir Erik Wibbels, „ Party Systems and Electoral Volatility in Latin America: A Test of Economic, Institutional, and Structural Explanations“. *The American Political Science Review*, 93 (3), 1999.
54. Rohrschneider, Robert, ir Stephen Whitefield, „Understanding Cleavages in Party Systems Issue Position and Issue Salience in 13 Post-Communist Democracies“. *Comparative Political Studies*, 42 (2), 2009.
55. Stanley, Ben, „Populism, nationalism, or national populism? An analysis of Slovak voting behaviour at the 2010 parliamentary election“. *Communist and Post-Communist Studies*, 44, 2011.
56. Swank, Otto H., ir Rob Eisinga, „Economic outcomes and voting behavior in a multi - party system: An application to the Netherlands.“ *Public Choice*, 101, 1999.
57. Szczerbiak, Aleks, „The Birth of a Bipolar Party System or a Referendum on a Polarizing Government? The October 2007 Polish Parliamentary Election“. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 24 (3), 2008.
58. Talving, Liisa, „The electoral consequences of austerity: economic policy voting in Europe in times of crisis“. *West European Politics*, 40 (3), 2017.

59. Tatar, Marius Ioan, „Rediscovering Protest: Reflections on the Development and Consequences of the Early 2012 Romanian Protests“. *Journal of Identity and Migration Studies*, 9 (2), 2015.
60. Tavits, Margit, „The Development of Stable Party Support: Electoral Dynamics in Post-Communist Europe“. *American Journal of Political Science*, 49 (2), 2005.
61. The World Bank, <<http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>>
62. The World Bank, <<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>>
63. Transparency International
<http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016>
64. Transparency International
<http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2008/0/#results>
65. Tucker, Joshua A., „The First Decade of Post-Communist Elections And Voting: What Have We Studied, and How Have We Studied It?“. *Annual Review of Political Science*, 5, 2002.
66. Tucker, Joshua A., *Regional Economic Voting: Russia, Poland, Hungary, Slovakia, and the Czech Republic, 1990-1999*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
67. Tufte, Edward R., *Political control of the economy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1978.
68. Vašíček, Borek „Inflation Dynamics and the New Keynesian Phillips Curve in Four Central European Countries“. *Emerging Markets Finance and Trade*, 47 (5), 2011.

Summary

Economic Voting in Central and Eastern Europe 2006-2015: Patterns of Reward and Punishment

This research analyses economic voting in 11 countries from Central and Eastern Europe (Bulgaria, Croatia, Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Slovakia, and Slovenia) during the period 2006-2015. This research is deeply rooted in context of Andrew Roberts's research. He explores economic voting in 10 countries from this region (all from this research except Croatia) since second free elections in all countries until the year 2005. He described the process in this region as 'hyper-accountability' because virtually almost all cabinets were punished regardless of economic indicators.

The main assumption of economic voting presumes that voters are rational. They understand and reflect conditions of economy. If they believe that economy is going well, they reward incumbents during elections. Conversely, if they are not satisfied with economic conditions, they punish incumbents and vote for other political parties. Researchers usually use unemployment, Gross domestic product (GDP) and inflation statistics as the main indicators of economic voting.

Hence, it is worth to test economic voting in Central and Eastern Europe during the period 2006-2015. This period was exceptional. Until 2009, almost all countries lived in comparative prosperity. Unemployment level declined. GDP growth was considerable. On the contrary, most countries fell into recession from 2009 to 2013. Finally, economies recovered from 2013 to 2015. Therefore, the period between 2005 and 2015 was dynamic and also brought numerous political changes.

Several hypotheses were formulated for this research.

Firstly, the electorate will punish all incumbents. Despite the fact that Central and Eastern Europe countries are quite new democracies, the research of Andrew Roberts proved that voters understand incumbents' responsibility for economic results. Moreover, voters tend to exaggerate the incumbent role in economy.

Secondly, inflation and unemployment correlate negatively and GDP growth positively with incumbents' results. This hypothesis reflects logic of mechanism of reward and punishment. Inflation is measured as annual statistics. Unemployment is measured in two different ways: as a change during incumbents' term and as net indicator (level of unemployment at the quarter when election takes place). There are two different types of model with GDP growth, too. The first model measures GDP growth

during the year of elections. The second model measures the means of GDP growth during incumbents' term.

Thirdly, right-wing parties are punished for high inflation while left-wing parties are punished for high level of unemployment. This hypothesis is supported by theoretical background designed for testing economic voting in Western Europe and Latin America. So, it is worth testing in different political backgrounds.

Correlation coefficient (Pearson's R) and ordinary least squares regression (OLS) is used to check the hypothesis.

The first hypothesis is correct. Voters tend to punish all incumbents as they did during the period between 2006 and 2015. The difference between two periods virtually does not surpass a standard error.

The second hypothesis is partially correct. Inflation does not correlate with incumbent's vote change. Unemployment (as change during incumbent's term) correlates strongly only with prime minister's party vote change. GDP growth is the most appropriate indicator. All four models which contain GDP growth are statistically significant and correlations are strong.

The third hypothesis is false. There are no statistically significant correlations between different groups of parties and inflation or unemployment.

Why is GDP growth so important? Firstly, Central and Eastern Europe countries chase Western European level of economic development. Secondly, GDP growth is exclusively important during the period of an economic crisis. As Larry Bartels found, a short-term GDP growth is a very important predictor variable to forecast incumbent's vote share.

'Hyper-accountability' remains the reality of Central and Eastern Europe. As Andrew Roberts warned, this trend is eminently threatening. Incumbents do not have motivation to reach perfect indicators of economy. They know that voters tend to punish but not reward. This trend partly explains relatively low places that countries of this region take in Corruption Perceptions Index.

Moreover, electoral volatility is growing in all Europe. It is too early to talk about 'hyper-accountability' in the entire world. However, this region could become perfect an example of voters who are short of patience and usually try to choose another alternative.